

Opcions

Consum de natura

Panorama Quan deixem de ser natura és quan comencem a mercadejar-hi

Entrevista a Núria Burgada

Reportatge La defensa del territori s'intensifica per trencar amb la lògica de consum de natura

Entrevista a Josep Maria Mallarach

Que l'actual sistema econòmic i l'acumulació de capital s'han fet obviant i invisibilitzant el treball domèstic i de cures és un fet innegable que els feminismes han posat de relleu.

Que l'actual sistema econòmic i l'acumulació de capital s'han creat gràcies a l'explotació –de cossos, de comunitats, de territoris– és també un fet. I si traslладem aquella pregunta que feia Katrine Marçal sobre qui feia el sopar a Adam Smith a un altre terreny, a un altre territori, a un altre cos subjecte de conquesta i d'explotació i ens preguntem qui regenerava la terra a Monsanto? Això pot ajudar-nos a posar de manifest la il·lusió del capitalisme que els recursos que extreu de la Terra per al benefici econòmic són infinits i que l'explotació que en fa és condició indispensable per al seu creixement, encara que mai no es preguntí d'on provenen, si es regeneren per si sols o si són exhauribles.

Al llarg de les pàgines següents ens centrem en la forma com el mercat ha mercantilitzat, ha turistificat la naturalesa per continuar generant benefici. Una fórmula que ve de lluny i que té les arrels en la configuració de la visió antropocèntrica (i androcèntrica) i que converteix l'entorn, és a dir, allò que és lloc i part de la vida i en el qual ens integrem, en font de benefici i en mitjà per a l'acumulació. Ens centrem en les maneres que ha trobat el mercat per fer de la nostra necessitat de gaudi, de moviment, de bellesa, de desconnexió, de transcendència, etc. objecte de negoci. I com això ha afectat la vida dels territoris, de les seves comunitats. Perquè el que és innegable és que necessitem tenir garantit l'accés a la terra per viure, no només perquè és base material per a la vida en tant que ens garanteix l'alimentació, l'aigua i l'aire que respirem, sinó perquè com a espècie formem part de tot l'entramat d'aquest gran sistema de vides de la Terra. I malgrat viure en un món amb un sistema totalment ecocida i contra natura, el que és innegable és que actuar-hi en contra és atemptar contra el nostre futur com a espècie.

Una bona amiga em va dir un dia que el que no passa a *Doctor en Alaska* és perquè no és important. I potser és cert. Ja ho va dir Maggie O'Connell quan, després de passar un breu episodi d'obsessió pels microorganismes que conviuen amb ella, reconnecta amb la seva interdependència i ecodpendència i, enmig de la immensitat de les muntanyes, cita Joel Fleischman per compartir-li la revelació: "Tots formem part d'un ecosistema gegant... La vida està a tot arreu, la terra batega amb ella; és com música: les plantes i les criatures, les que veiem i les que no veiem... tot és com una simfonia bategant, estem aquí tots junts".

I és potser des d'aquesta consciència que podem relacionar-nos amb el territori interpretant la part que ens toca en aquesta simfonia bategant, però mai com a instrument solista. I, per descomptat, gaudint al màxim del nostre paper!

MIREIA BOSCH MATEU, responsable de continguts d'OPCIONS

COORDINACIÓ

Mireia Bosch Mateu

EDICIÓ I REDACCIÓ

Mireia Bosch Mateu

COL-LABORACIONS

Sandrine Gallois, Oriol Beltran, Olga Blázquez, Raül Valls, Berta Camprubí

DISSENY

La PAGE

MAQUETACIÓ

L'Apòstrof

FOTOGRAFIA

Joana Ariet, Oriol Beltran, Olga Blázquez, José Andrés López, GOB Menorca

IL·LUSTRACIONS

Jordi Sunyer

CORRECCIÓ I TRADUCCIÓ

L'Apòstrof

ADMINISTRACIÓ

Andrea Averion

COMUNICACIÓ

Joana Ariet

PUBLICITAT

publicitat@opcions.coop

IMPRESSIÓ

Gramagraf

SUBSCRIPCIONS

opcions@opcions.coop
93 412 76 75

Dipòsit legal: B-17766-2002
ISSN: 1579-9476

Aquesta revista també s'edita en castellà.

Capçalera associada a l'APPEC

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència

OPCIONS DE CONSUM
RESPONSABLE, SCCL
C/ Casp 43, baixos
08010 Barcelona

Tel. 93 412 76 75

opcions@opcions.coop
opcions.org

SUMARI

ENTREVISTA A

Núria Burgada

“El problema no és la natura, sinó aquesta necessitat que en tenim, perquè vol dir que vivim d’una manera que ens n’allunya.”

pàg 2

PANORAMA

**QUAN DEIXEM DE
SER NATURA ÉS
QUAN COMENCEM A
MERCADJAR-HI**

pàg 8

**DE QUÈ PARLEM QUAN
PARLEM DE NATURA?**

pàg 10

**DE SUPORT MATERIAL A
LA VIDA A OBJECTE DE
CONTEMPLACIÓ I GAUDI**

pàg 16

ES VEN NATURA

pàg 22

**NOUS CAMINS PER AL
TURISME AL MEDI NATURAL**

pàg 28

GUIA PRÀCTICA

**VIURE EL TERRITORI
PER DEIXAR DE
CONSUMIR-LO**

pàg 32

G A R

GLOSSARI

pàg 34

**PER QUÈ NECESSITEM, O NO,
PROTEGIR LA NATURA**

pàg 36

**IMPACTES DEL LLEURE
A LA NATURA**

pàg 41

ENTREVISTA A

Josep Maria Mallarach

“L’esperança és una virtut
contrafàctica”

pàg 44

REPORTATGE

La defensa del territori
s’intensifica per
trencar amb la lògica
del consum de natura

pàg 52

MÓN EN MOVIMENT

Iniciatives, recursos,
documentals i llibres

pàg 60

BANC DE RECURSOS

pàg 66

ENTREVISTA A NÚRIA BURGADA

PER MIREIA BOSCH MATEU

FOTOGRAFIA: JOANA ARIET

“L’OLLA ESTÀ BULLINT: HI HA MOLTA GENT QUE ES MOU,
CADA VEGADA HI HA MÉS COL·LECTIUS,
TENIM LA COMUNITAT CIENTÍFICA ALÇANT LA VEU...,
I CREC QUE ARRIBARÀ EL PUNT D’INFLEXIÓ.”

Núria Burgada

Filla, mare i àvia. Amant de la natura, especialment de les muntanyes de les quals se sent part. Mestre durant més de trenta anys d'escola rural, ha acompanyat infants

des d'una mirada holística. Actualment està vinculada a diferents col·lectius que defensen la natura, la sobirania alimentària i energètica i el benestar comunal.

- MB Com saps, dediquem aquest quadern a la natura i, sobretot, al consum que en fem. Et proposo una conversa on ens expliquis què entens tu per natura i a partir d'això anem estirant del fil...**
- N** Penso que la clau de tot plegat és que ens hem desconnectat del que som. La natura no és una cosa externa a nosaltres, sinó que nosaltres *som* natura. I fins que no restaurem aquesta connexió, no solucionarem els problemes, perquè així la natura serà sempre una cosa externa a nosaltres de la qual disposar quan en tenim necessitat i aprofitar-nos-en com a humans. I el que hem d'aprendre és a viure en simbiosi amb ella, perquè som part de la natura.
- MB Aquest és el gran repte que tenim...**
- N** Sí. Per això és molt important la tasca de conscienciació. I no és fàcil perquè comporta un canvi d'hàbits i de pensaments que tenim molt arrelats i costen molt de modificar. A més, els canvis funcionen quan s'arrelen a la vivència, és a dir, quan podem tocar i sentir allò que fem i avui dia cada vegada estem més desconnectats, vivim en un món cada vegada més virtualitzat, més "extern"... Aquest *tocar*, tocar la terra, sentir..., que és tan vital per integrar el canvi, no el tenim. I per això costa. Quan observem els infants veiem com d'important és la vivència per generar el canvi i l'aprenentatge: igual que ells, hauríem d'experimentar i tornar a sentir perquè fos possible el canvi.
- MB Com seria aquest "som natura" que comentes? Com ens ho fem per restaurar aquesta relació viscuda?**
- N** Una part important de la feina per fer és amb els infants; hem d'aconseguir no desconnectar-los de la natura. L'altra part la tenim les persones adultes i és més complex perquè totes portem la nostra motxilla. Per tornar a la natura, hi hem d'anar, l'hem de conèixer. El primer pas és el coneixement, perquè només quan coneixes una cosa la pots estimar. La paraula és amor; a partir d'estimar una cosa, en tindrem cura. És un procés que no és fàcil, que requereix molta persistència. Molta gent arreu del territori ho està intentant en diferents nivells i ara tocaria fer el pas següent: enxarxar-nos totes aquestes persones, superar l'aïllament, la sensació d'estar picant pedra... i ajuntar-nos per animar-nos i compartir com de dura és aquesta pedra que fa temps que mirem d'èsmicolar. Però som gotetes d'aigua, que a força de caure a la pedra, la foradem.
- MB En aquest *anar a la natura* que comentes hem tingut un problema... i és la manera com ho hem fet!**
- N** Descontroladament. Perquè no hi ha aquest coneixement, aquesta sensibilitat. Anem a la natura per sortir de l'òfec en què vivim i esbravar-nos.
- MB Gairebé com un "fast food" de muntanya.**
- N** Sí. Consumir i marxar. Consumir i llençar. Sense sensibilitat. La pandèmia va fer que la gent s'adonés de les limitacions i, de seguida que va poder sortir, la cosa va esclatar, però sense el coneixement i la sensibilitat necessàries. Per això la feina que tenim ara és anar-ho acompanyant. Jo tinc molta esperança en els infants i la gent jove. Crec que hem d'acompanyar-los perquè siguin una generació més sensible. Perquè els necessitem.
- MB Però les noves generacions neixen en un món que no els està garantit...**
- N** És veritat. No tenen el futur garantit. Però totes les generacions hem tingut les nostres pors. Jo recordo la meva, que era la por nuclear. La d'ara és no saber si l'espècie humana sobreviurà. Hem d'entendre que és la nostra espècie la que tindrà problemes per sobreviure! Ens estem carregant a nosaltres mateixos per la immediatesa de l'aquí i l'ara, per no pensar en el demà. Això ens ha portat a aquest capitalisme i consumisme boig i descontrolat, que potser fins ara estava més centrat a les grans ciutats, però que ja arriba a tots els territoris. I la natura ho està patint.
- MB Has parlat de la pandèmia, però no creus que això ve d'abans?**
- N** I tant! Crec que la revolució industrial va ser el primer pas cap a la desconnexió de la natura. Ens vam creure que érem superiors i que podíem dominar-la i aprofitar-nos-en. Tot per buscar més comoditat i això que en diem benestar, però que ha resultat no ser-ho tant, sense adonar-nos que a la llarga se'ns tornaria en contra. És el cas, per exemple, de l'agricultura.

MB Explica-m'ho.

N Amb la revolució industrial vam passar d'una agricultura de subsistència –per a la pròpia comunitat, la tribu, l'entorn proper–, a una agricultura amb grans extensions de terra, d'una sola espècie, amb l'objectiu de comercialitzar amb el d'aquí, el d'allà, i ara ja amb l'altra banda del món. Però la terra té un procés de regeneració, i com que no estàvem disposats a esperar i a donar-li aquest temps per regenerar-se, la vam accelerar amb fertilitzants. Avui dia ho paguem amb la nostra salut i l'exhauriment del sòl. I com hem fet en això, ho hem fet en tot. Perquè tenim una economia basada en l'extracció, una extracció que ens sembla que és infinita, però que no ho és. L'entorn es regenera, però necessita el seu temps. I ens hem pensat que amb la tecnologia podríem superar aquesta necessitat de temps per a la regeneració i que podríem accelerar els processos.

MB Núria, sento que hem de remuntar aquesta conversa (riem). El diagnòstic és dur a molts nivells, però... com ens ho fem?

N Fer-ho vol dir renunciar a moltes coses. I com a espècie, davant d'un perill o ens amaguem, o ens paralitzem, o ens hi enfrontem. I de moment no ens hi estem enfrontant; hi ha tota una sèrie de gent que tira endavant creient que la tecnologia ja ens ho solucionarà, però també tenim tota una part de la població jove que viu tancada i que no vol saber-ne res. Hem de ser molta més massa crítica per poder fer aquests canvis. Jo, que ja tinc uns quants anys, veig que l'olla està bullint: hi ha molta gent que es mou, cada vegada hi ha més col·lectius, tenim la comunitat científica alçant la veu..., i crec que arribarà el punt d'inflexió. Esperem que arribi abans no sigui massa greu i la patacada no sigui massa gran!

MB Parlem dels joves. Perquè si bé hi ha una part del jovent que no en vol saber res, també és cert que n'hi ha molts d'altres que són altament sensibles al tema.

N En efecte. Jo, que he estat mestra i que ara volto per instituts, veig que hi ha aquests dos extrems: un col·lectiu de joves implicats en moltíssimes coses i uns altres que viuen el dia a dia sense gaire preocupació. I a aquests que s'impliquen i es preocupen els hem de cuidar molt, perquè una de les primeres coses que fem com a adults

és traspassar-los tota la responsabilitat i dir-los: "Sou la generació del canvi!". Què vol dir això? No, no! Els hauríem de dir: "Nosaltres som la generació que hem fet això i que us hem deixat aquest problema".

MB Sé que dirigeixes i coordines l'acció educativa de la Fundació Kilian Jornet, que té com a principal objectiu preservar la muntanya i el seu entorn. Com enfoqueu la fundació el treball amb el jovent?

N Treballem per preservar els entorns de muntanya des de la consciència, per una banda amb tot el col·lectiu *outdoor*, però també amb la canalla i la població general. Una de les coses que fem i que més impacte generen és organitzar la recollida de deixalles de l'entorn. És al·lucinant adonar-se de la quantitat de deixalles que provoquem els humans i que abandonem a l'entorn. Quan organitzem una recollida de deixalles ens n'adonem, i la gent surt molt impactada. I aquest impacte és un primer pas cap a la presa de consciència: ens adonem que les accions que fem tenen impacte i això provoca canvis. Un altre instrument per fer aquesta pedagogia de la conscienciació són les xerrades: de vegades fem xerrades conjuntes amb científics. Ara, per exemple, estem observant com són els llacs d'alta muntanya i veient fins a quin punt són embornals o no de CO₂. Una de les coses de les quals ens hem adonat és que els llacs que no han estat sobrefreqüentats són embornals de CO₂ i, en canvi, la resta són emissors de CO₂. Compartir aquesta informació entre els joves a les visites que fem a instituts és impactant. Sovint quan reben informació d'aquest tipus s'adonen de totes aquestes coses disruptives i de la necessitat de canviar... no només l'educació, sinó tot! Perquè de vegades penso que l'educació s'ha desvirtuat tant que ja no eduquem, sinó que adoctrinem. I per aprendre s'ha de cultivar la curiositat i la crítica.

Quan veig nens i nenes de tres i quatre anys tancats a dins d'una aula m'agafen tots els mals. Perquè va contra natura! I això el que fa és que tots siguem iguals, que no hi hagi dissidència.

MB Tornem a la natura i a aquesta manera que tenim de relacionar-nos-hi...

N Necessitem tenir contacte amb la natura, però la manera com ara hi arribem no és bona.

Això passa perquè vivim en grans ciutats. El problema no és la natura, sinó aquesta necessitat que en tenim, perquè vol dir que vivim d'una manera que ens n'allunya. I això ens porta a l'arrel del problema, que és el sistema en què vivim. Necessitem un canvi de model econòmic.

MB Per què anem tots als mateixos llocs?

N Perquè ens diuen que ho fem així –i les xarxes socials ho han accentuat molt– i perquè continuem amb aquesta necessitat de fugir de les cadenes que ens lliguen, d'aquesta sensació estressant. Però ho fem des de la fugida, no des del gaudi real.

MB Podem regular els accessos?

N Sí. Però no es tracta tan sols d'això. És cert que la regulació dels accessos és, ara mateix, molt important. Si analitzem llocs que s'han regulat i els comparem amb llocs que no,

podem veure'n el fruit. Per exemple, ja fa un temps es va tancar la pista de Lles a Aransa i des de llavors la gent hi arriba en bicicleta, caminant, amb els autobusos... i no funciona pas malament. A altres llocs que no han pres aquestes mesures l'arribada de gent és més desordenada, amb cotxes aparcats per tot arreu, massificació, etc. Per això dic que totes aquestes mesures de control d'accessos i de regulació han d'anar acompanyades d'educació ambiental, de sensibilització, etc.

MB De vegades em pregunto si accedir a la natura a qualsevol preu, a qualsevol indret, és realment un dret.

N Sí, i tant. Però de natura n'hi ha a tot arreu..., excepte on hi ha blocs de pisos. Ens hem d'adonar d'això i trobar la natura que ens envolta. La natura és a tot arreu i hi hem d'accedir des de la humilitat, des del sentiment

que ens suscita arribar a un espai obert i reconèixer-ne la bellesa i la immensitat alhora. Molta gent no hi arriba des d'aquest punt, sinó per "consumir-la" i al seu voltant hi ha tota una indústria per treure'n rèdit.

Però fixa't que no anem a tot arreu. Per exemple hi ha una sèrie de territoris que són els escollits per fer la funció de pati de Barcelona, com per exemple la Cerdanya. Però el cert és que hi ha molta natura i podem anar a molts llocs on no trobarem ningú.

gairebé tot és sector terciari, és a dir, construcció i turisme. Construcció de segones residències, evidentment, la qual cosa fa que la gent de la Cerdanya no tingui lloc per viure i hagi de marxar. Tot plegat es basa en un model de turisme de la neu, que quan no és natural és artificial, una neu "millorada", si cal, perquè es fongui a més temperatura. No és això el que ens cal, sinó fomentar un altre model més diversificat, centrat en els pobles i les comunitats que hi viuen, que fomenti que siguin més sobirans.

MB El fet que la Cerdanya sigui el pati de Barcelona respon a una estratègia de planificació del territori?

N Sí. Quan jo hi vaig arribar fa molts anys era una comarca ramadera. Hi havia vaques de llet i encara molt pocs cavalls; el mosaic agrari era més gran, amb menys bosc del que hi ha ara. I amb aquests anys ha canviat completament. Avui

MB I què fem amb el turisme i la construcció?

N L'altre dia ens vam trobar amb la consellera i li vam demanar que signin una moratòria per deixar de fer segones residències a la Cerdanya. Però és molt difícil aconseguir-ho! Perquè això voldria dir parar els peus al sistema econòmic i planificar a llarg termini. I no sé si hi estan disposats.

MB La plataforma Stop Jocs Olímpics va fer molt bona feina en aquest sentit!

N Si. L'acció porta canvis. Una manifestació com la que vam fer a Puigcerdà no s'havia vist mai; hi va venir gent de tot el Pirineu i vam fer una xarxa de suport mutu que va servir per aturar els jocs, però que segueix i seguirà. Ara estem també amb la campanya per salvar Canal Roya, però hi haurà més coses perquè és un moviment molt esperançador. En el seu moment va tenir el seu efecte per aturar els jocs i ara en tindrà més i aprofitarem tota aquesta confluència de gent i de col·lectius per defensar uns Pirineus vius, lliures de les problemàtiques que ens assetgen, com per exemple el problema de l'habitatge derivat de la gentrificació i del monocultiu turístic. Nosaltres som els que volem que la vida torni al Pirineu, que la sobirania torni.

MB Com?

N Amb una diversificació econòmica, amb un turisme amable i conscient, amb una agricultura regenerativa i no extractiva..., facilitant, per exemple, que hi hagi centres d'investigació de l'entorn natural vinculats al nostre territori. La plataforma Stop Jocs Olímpics va ser una llavor i ara haurà d'anar germinant. L'esperança hi és, perquè la xarxa de persones i col·lectius que ens movem és gran.

MB I dels esports de muntanya, què en fem? Perquè, ja que estem parlant de consum de natura, una de les grans indústries vinculades a la muntanya i a la natura és l'esportiva.

N És com tot. Si el practiquem des d'una mirada antropocèntrica, buscant risc, aventura..., tot això són maneres de treure l'adrenalina i la tensió acumulada i, a més, amb una mena de competició amb els altres i no amb tu mateix... Jo, quan era jove, corria per les muntanyes i ara és un esport, un esport de masses. És com tot: hi trobes molta gent, cadascú amb els seus dilemes morals i contradictoris. La clau és des d'on ho fas, com i amb quina mirada. Però en aquest dilema ens trobem tots els que practiquem els esports de muntanya. En aquest sentit, la Fundació Kilian Jornet intentem investigar els impactes que provoquem sobre el terreny, les poblacions locals, fer-ho en clau de justícia social, etc.

MB Una altra cosa que et vull preguntar és sobre els refugis de muntanya. Vas estar molt de temps portant-ne un... Quin paper juguen avui els refugis de muntanya? S'han convertit en hostals?

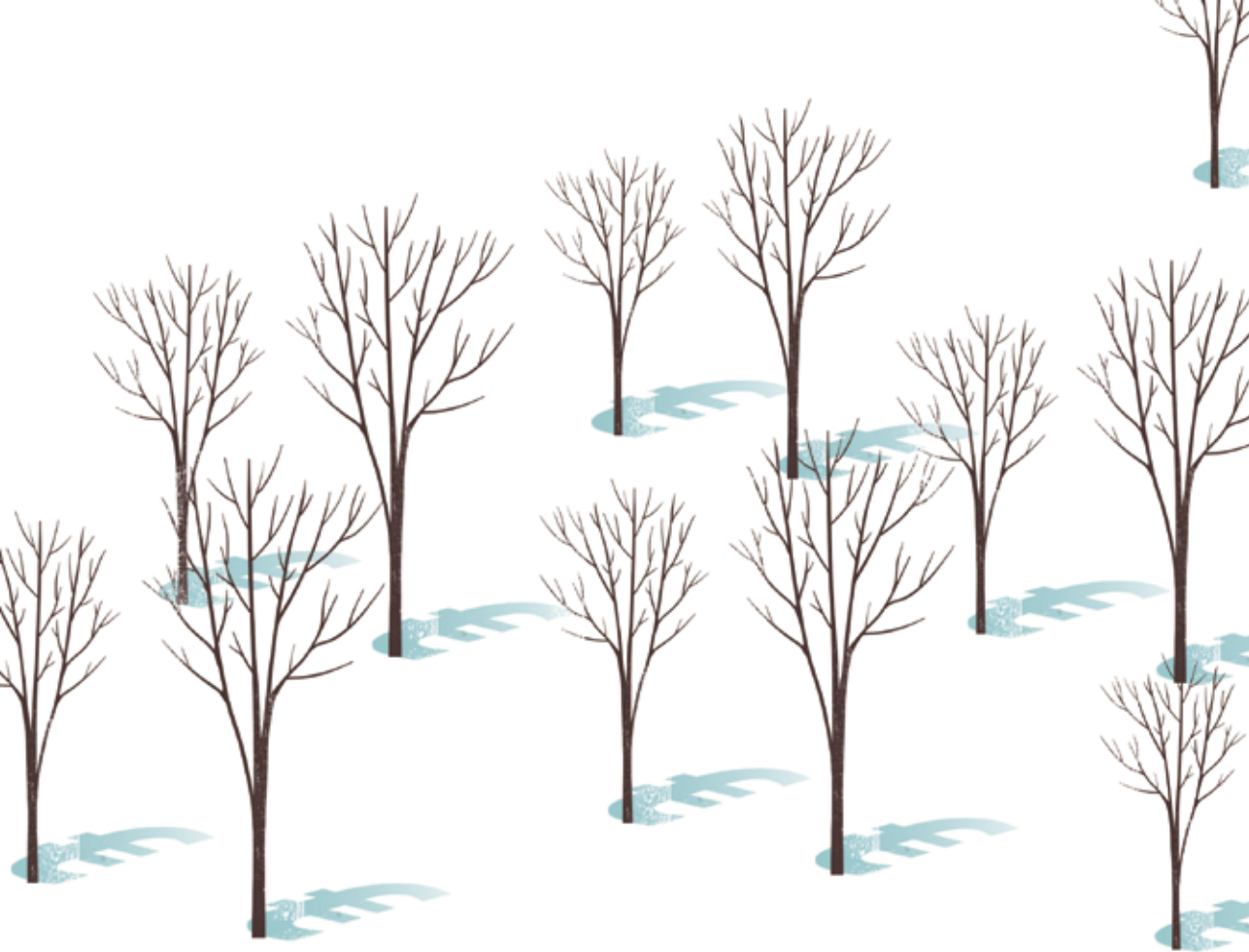
N O en restaurants depèn de quin i de si està molt a peu de carretera o té un accés fàcil. De fet, els refugis han evolucionat moltíssim; avui dia tenen totes les comoditats i a preus d'hostal. Al final és com tot, depèn també de la gent que el cuida. Si són persones que s'estimen l'entorn, que busquen solucions ecològiques, per exemple per a l'aigua, i tenen una mirada de cuidar la natura, aleshores serà diferencial. El problema és la pressió. Abans, als refugis, els guardes que hi vivien gairebé es morien de gana i la seva era una opció molt romàntica. Les grans rutes de muntanya, com per exemple la de Cavalls al Vent o de Carros de Foc, van servir per vincular-se entre ells i sentir-se a prop, però el capitalisme ho ha convertit en consum de natura, amb camins massificats i refugis saturats. Quina és la solució? Que la gent entengui que de natura n'hi ha a tot arreu, i no cal que tothom anem als mateixos llocs.

MB El cert és que, si estàs a la muntanya i necessites fer-hi nit, has de dormir en un refugi perquè l'acampada està força limitada.

N Això passa per diferents motius, pel poc coneixement que tenim de l'entorn natural i dels ecosistemes, sumat a la massificació. Imagina't certs entorns naturals que fins ara han tingut poca presència humana, de cop omplint-se de tendes, tal com hem vist als gorgs i els estanys, que són ecosistemes molt fràgils. Un riu ja és molt sensible, ara bé, l'aigua encara corre, però un llac! Ficar-te dins d'un llac és una alteració brutal per la gran quantitat de patògens que hi aportem amb el nostre bany. Per tant, crec que cal la regulació, perquè, com que som molts i volem anar tots al mateix lloc, s'ha de regular.

MB Així, doncs, suposo que del que es tracta és de tenir la capacitat per saber veure i trobar natura a qualsevol lloc, en l'entorn més proper...

N És exactament això. I com passa amb la natura, passa amb tot. També amb els aliments: hem d'escollir els que són de la nostra zona. Hem de tornar a les coses properes i viure amb menys.

PANORAMA

QUAN DEIXEM DE SER NATURA ÉS QUAN COMENCEM A MERCADEJAR-HI

IL·LUSTRACIONS: JORDI SUNYER

QUEDA'T AMB AIXÒ

La paraula *natura* és el reflex de les representacions i cosmovisions de cada societat. Per a l'occidental i del Nord global, és reflex de l'antropocentrisme i marca una clara separació entre cultura i natura.

La separació entre natura i cultura ha comportat una desconexió progressiva de l'entorn, la seva explotació sense límits, així com també conflictes socials i ecològics. Quan la concebem com quelcom que ens és aliè és quan comencem a explotar comercialment la natura.

Les zones de muntanya han deixat d'oferir recursos naturals per al desenvolupament de les activitats productives i han acabat esdevenint espais per al lleure, un producte de consum que circula i es valora a través del mercat.

La declaració d'àrees naturals protegides sovint funciona més com a reclam turístic que no com a fórmula de conservació de l'entorn natural.

La indústria de muntanya ven una estètica i un estil de vida –associats a la furgoneta, al viatge constant, a la vida aventurera, etc. – que requereixen uns recursos materials finits vinculats a l'economia capitalista del petroli.

Apostem per un lleure no mercantil, no consumista i de proximitat. També ens calen ciutats pacífiques, verdes, saludables, més integrades dins dels espais rurals i naturals que les envolten, i d'on no calgui sortir compulsivament per satisfer les nostres necessitats de contacte amb la natura.

DE QUÈ PARLEM QUAN PARLEM DE NATURA?

SANDRINE GALLOIS,
ETNOECÒLOGA, INSTITUT DE CIÈNCIA I TECNOLOGIA AMBIENTALS,
UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Originària d'una zona rural molt aïllada de França, vaig créixer a pagès, on hi havia més vaques que habitants, i envoltada de pastures i boscos. Vaig tenir el privilegi de viure en un entorn on la mà de l'ésser humà, tot i que estava present, encara s'alineava amb l'entorn. He dedicat aquests darrers quinze anys a indagar sobre com les societats humanes es relacionen amb el seu entorn i quines són les vies perquè es pugui impulsar un present i un futur més respectuosos amb la natura i amb la vida.

Han passat més de deu anys des que vaig arribar per primera vegada a Catalunya. I, malauradament, tot allò que veia quan era petita —a petita escala, a l'entorn on vivia— en relació amb l'explotació de les terres, el turisme rural o l'especulació immobiliària, aquí es veu de manera intensificada i alarmant. Per acostar-nos a aquests processos i conflictes d'usos de l'entorn, cal explorar la gran pregunta de què entenem quan parlem de natura i com ens hi relacionem. Imaginem muntanyes, mars, rius i pous d'aigua, llocs on banyar-nos-hi lliurement? O pensem en plàstic, petroli i vehicles quan evocuem la natura? Potser considerem el nostre cos com a part de la natura?

No hi ha cap resposta clara. La natura sempre ha estat un terme vague, ambigu i és una construcció mental més que no pas una noció concreta, i això

des del grec antic. I això per què? Allò que defineix la “natura” són les representacions, les diverses cosmovisions de les societats humanes. A partir d'ara, faré servir la paraula *natura* per referir-me al conjunt d'espècies vives i d'elements abiòtics (elements que no tenen vida, però que condicionen els éssers vius, com l'aigua, la llum solar, l'aire...) que les allotgen conformant els ecosistemes del planeta.

Se solen considerar quatre grans acostaments a la natura: “viure de” i “viure a” (totes dues visions són versions d'un antropocentrisme en el qual l'ésser humà està fora de la natura i els seus recursos), “viure amb” (es considera biocentrisme o ecocentrisme, és a dir, que reconeix els éssers vius i els processos naturals) i “viure com” natura (o pluricentrisme, que posa el focus en la interrelació entre éssers vius, factors abiòtics i processos

LLISTA DE LES PRINCIPALS DEFINICIONS HABITUALS DE LA PARAULA 'NATURA' EN ELS DICCIONARIS OCCIDENTALS

De: What does 'nature' mean?

Definició	Concepte oposat	Tradició filosòfica propera*
La totalitat de la realitat material, vista com a independent de l'activitat i la història humana.	Cultura, artifici, voluntat racional	Filosofia postromàntica (Rousseau, romanticisme, Marx, transcendentalisme, Muir...), sovint atribuïda a la tradició cristiana i formulada per Mill. Aquesta definició es troba al centre de la “gran divisió” en els estudis occidentals.
L'univers sencer, ja que és el lloc, la font i el resultat dels fenòmens materials (incloent-hi l'ésser humà o, almenys, el cos de l'ésser humà).	Supranatural, irreal	Estoïcisme, atomisme, epicureisme, taoisme, Descartes, Bacon, Spinoza. Formulada per Aristòtil i Mill.
La força específica al cor de la vida i del canvi.	Inèrcia, immobilitat, entropia	Heràclit, Hegel, Nietzsche, Darwin, vitalisme.
L'essència, la qualitat interior i el caràcter, la totalitat de les propietats específiques d'un objecte, sigui viu o inert.	Transmutació, desnaturalització	Una definició alternativa amb un ús gramatical clar (“caràcter de...”), utilitzada massa àmpliament per poder-la assignar a tradicions específiques (vegeu Aristòtil i Mill).

* S'ofereixen tradicions filosòfiques relacionades com a exemples de treball. Tot i així l'assignació no és definitiva, ja que molts autors es poden assignar a diferents grups segons el text en qüestió (sobretot en el cas d'Aristòtil o Hegel).

sistèmics en què la natura és part d'allò humà i a l'inrevés).¹

De cada un d'ells deriven diferents valors que s'atribueixen a la natura. Per exemple, el "viure de" se centra en els valors instrumentals de la natura, del que proveeix als humans per a la seva vida, desenvolupament i prosperitat. El "viure a" se centra més en la importància de la natura per donar suport a pràctiques culturals (per exemple, el turisme) i com a sosteniment per a la salut humana i el seu benestar. Dona a l'ésser humà un sentit de pertinença i un sentit de lloc. En el cas del "viure amb", es reconeix el valor intrínsec de la natura i s'emfatitzen les interrelacions complexes de totes les formes de vida, incloent-hi els éssers humans. Així, es fomenta el sentit de responsabilitat i de respecte cap a la integritat de la vida al planeta. Finalment, en el "viure com" no solament es reconeix la complexitat dels sistemes naturals, sinó també la interrelació dinàmica d'aquests sistemes, així com la interacció entre allò humà i allò no humà en aquests sistemes. A més, la natura és percebuda i viscuda com a part integrant d'un mateix, tant des del punt de vista físic com mental i espiritual, promovent valors com la unitat, la sororitat i la interdependència.

Aquestes visions es troben arreu del món, però l'antropocentrisme, aquesta separació entre el que és humà i la natura, el que ens defineix com a societats occidentals, industrialitzades, del Nord global, domina els models socials, polítics i econòmics mundials. Aquests mecanismes de separació amb la natura es despleguen a escala física, emocional, mental i espiritual. Aquesta separació s'ha forjat al llarg de la història de la humanitat, des de viure en contacte directe amb la natura i seguir els seus ritmes, fins a gestionar-la, cultivar-la, dominar-la i explotar-la sense considerar-ne els límits. Aquestes diverses relacions amb la natura se solen dibuixar com l'"evolució" humana, dels caçadors-agricultors a societats industrialitzades, però moltes evidències demostren que mai no ha estat un procés lineal i

1 Es poden trobar més detalls sobre la multitud de visions i valors al voltant de la natura en els darrers treballs de l'IPBES: Plataforma Intergovernamental Científic-normativa sobre Diversitat Biològica i Serveis dels Ecosistemes (IPBES Values Assessment).

encara menys que pugui representar un "progrés".² En aquest camí de la humanitat, hi va haver moments i elements clau que han portat aquesta separació:

- L'ésser humà posant-se ell mateix fora i per damunt de la natura troba una de les seves arrels en la tradició judeocristiana. Els textos sagrats van obrir l'opció a interpretacions duals, per exemple, textos com el següent: "El Senyor-Déu va prendre l'home i el va posar al jardí de l'Edèn perquè el conreés i el guardés" (Gènesi 2:15), en què convidava alhora a dominar i cuidar la natura, i posava així els éssers humans com a amos de la natura i alhora els seus cuidadors.
- L'Edat Mitjana marca un pas important en com les societats europees han hagut de canviar tant les maneres de viure amb la natura i la terra com les maneres de percebre i conèixer el món. La inquisició i la caça de bruixes, l'expropiació de terres i dels cossos, l'aparició de la propietat privada i el control de moviment amb la Ley de vagos y maleantes són exemples de processos que van portar a tallar vincles amb la terra i amb allò col·lectiu.³
- Més recentment, fa 200 anys, aquesta dicotomia entre natura i societats humanes avança amb la revolució industrial, la revolució verda⁴ i l'expansió de l'agroindústria. Des d'aleshores, es va intensificar el procés d'exploració de la natura (i dels cossos)⁵ fins a veure-la com una inesgotable font de recursos.

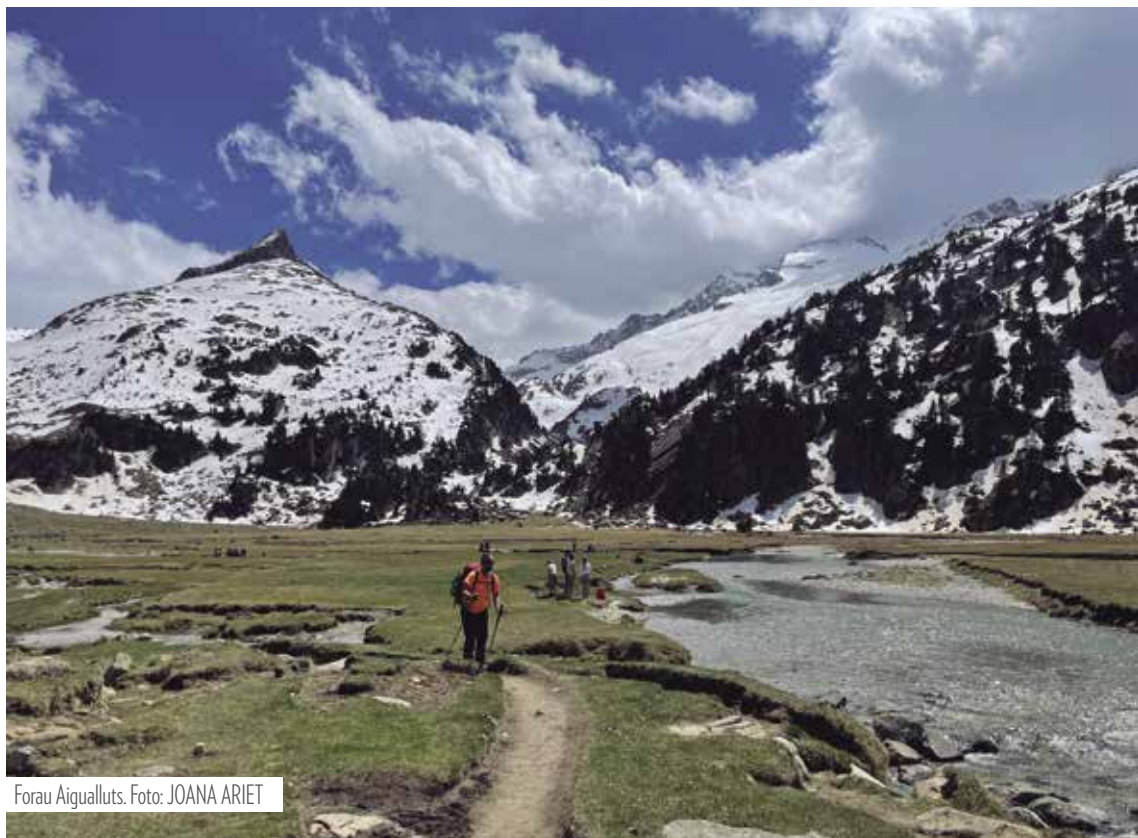
Alhora, la natura també es percep com una font d'harmonia, un estat primitiu idealitzat, un edèn intocable i perdut. Aquesta visió s'il·lustra bé amb

2 L'adopció de l'agricultura, per exemple, va tenir impactes nefastos sobre la salut humana. Entre el 10.000 aC i el 5.000 aC, s'estima que la població mundial gairebé no va augmentar, testimoni d'una caiguda demogràfica global equivalent al que hauria pogut ser una pandèmia [Scott, James C. (2017) *Against the Grain: A Deep History of the Earliest States*].

3 Tot i no aparèixer als relats històrics, moltes terres van continuar gestionades col·lectivament (per a més detalls en el cas de Catalunya, consulteu Algarra Bascón, D. (2015) *El comú català*).

4 La revolució verda es refereix al procés d'industrialització de l'agricultura que va començar després de les guerres mundials, als anys seixanta, pels avenços científics i tècnics en el camp de la química i la maquinària agrícola.

5 Federicci, S. (2010) *Caliban i la bruixa*.

Forau Aigualluts. Foto: JOANA ARIET

el concepte de *wilderness* americà,⁶ subjacent a iniciatives de conservació de la natura i que crea espais de protecció integral on l'ésser humà ja no té dret a accedir-hi.

A les nostres societats urbanitzades i desenvolupades, ens enfrontem a aquesta dualitat entre natura i cultura. I les dues visions reforcen la separació entre allò humà i la natura, i consideren la natura com una cosa aliena.

Aquesta desconexió no sols comporta una explotació sense límit de la natura, sinó també conflictes socials i ecològics, i es manifesta en la salut humana. Més de 4.000 casos de conflictes ambientals s'han compilat aquests darrers anys arreu del planeta gràcies a una col·laboració internacional d'investigadors, activistes i actors locals.⁷ La major part d'aquests conflictes tenen a

veure amb l'explotació mineral i extractivista i un terç afecten els territoris i la vida de poblacions indígenes i comunitats locals.

S'escriuen articles i s'estudien àmpliament les múltiples maneres per les quals la natura, la biodiversitat, impacten de manera "favorable" sobre la salut i el benestar humà. La biodiversitat és proveïdora d'aliments, de medicina, regula la qualitat de l'aire i de la temperatura. En zones urbanes, les àrees verdes són fonts de benestar, d'activitat física, de socialització, d'inspiració... Pel que fa a la salut, infants de països del Nord global presenten cada cop més la "síndrome de dèficit de natura" (*Nature deficit disorder*), que influeix en trastorns com la manca d'atenció i dificultats en el desenvolupament mental, físic i emocional. Els vincles entre la salut humana i la natura són estrets. A més, s'observa una amnèsia generacional ambiental, és a dir, un procés de pèrdua de referència en què, al llarg de noves generacions, la referència de l'estat de la biodiversitat i la integritat dels ecosistemes va canviant. Això provoca que els

6 *Wilderness* és un concepte que es refereix a l'entorn natural com a silvestre, salvatge i sobretot no tocat per l'ésser humà.

7 Projecte EJAtlas, Global Atlas for Environmental Justice, <https://ejatlas.org/>

Fageda de Serrassoles. Foto: JOANA ARIET

ecosistemes alterats siguin vistos com “normals” per les generacions més joves. Aleshores, tant el dèficit de natura com el canvi de referència per a les generacions següents impacten en la salut humana i la capacitat de cuidar la salut del planeta. En aquest sentit, se sol llegir que cal “reconnectar” l’èsser humà amb la natura, però com? No tots som iguals davant d’aquest accés a la natura. Depèn del nivell social i econòmic, i, per exemple, en els espais urbans aquest accés ja reduït és desigual i depèn molt de cada barri. Si ets de la zona de Barcelona, millor que visquis a Sarrià que al barri de la Mina.⁸ A més, en aquest model socioeconòmic, ens trobem treballant tota la

setmana i aleshores només tenim els caps de setmana o els dies de vacances per gaudir del temps lliure a la natura. Tot i així, quan “desconnectem” de la feina o de la rutina quotidiana i anem “a la muntanya” per recarregar les piles, per “reconnectar” amb la natura, realment ens hi connectem? Tenim cura dels llocs que visitem i respectem l’entorn? O simplement estem consumint experiències? Les diverses tendències de reconeixió, com els banys de bosc i els retirs a la muntanya, no són també formes de consum?

Més enllà de “reconnectar-se” amb la natura, és important fomentar-hi un accés des d’una perspectiva de justícia ambiental i social i repensar la nostra manera de relacionar-nos-hi. En aquest sentit, molts investigadors, autors i activistes demanen un canvi de paradigma. Per a això, hem de reconèixer el vincle profund entre diversitat biològica i cultural, i crear espais d’integració de les diverses visions de la natura que hi ha a les nostres societats.

8 No solament hi ha diferències de “verd urbà” segons el nivell econòmic del barri: quan es creen noves zones verdes a les ciutats, aquestes atrauen nous habitants amb renda més alta que la població original, que, a causa de l’augment dels preus dels habitatges, es veu expulsada del seu lloc de residència habitual. És el que es coneix com “gentrificació verda”. Consulteu Anguelovski, I. et. al. (2022) *The Green City and Social Injustice*. 21 *Tales from North America and Europe*.

Comença per recordar que aquesta dualitat entre natura i cultura només té fonament des del punt de vista conceptual. Des del desenvolupament de la nostra espècie, ens hem anat transformant tant com transformant la natura, i la natura que percebem ara és el resultat de la interacció entre societats humanes i el seu entorn a través de milers de generacions. La diversitat cultural humana ha participat en la diversitat biològica del planeta de manera molt estreta. Ho il·lustren tots els paisatges del món, fins i tot els boscos tropicals de l'Amazònia profunda. Lluny de ser un bosc "salvatge", exempt de la mà de l'ésser humà, els ecosistemes i la composició de la biodiversitat actualment visible en el bosc tropical més ampli del planeta és el fruit de generacions d'interaccions amb societats humanes que han viscut, han fet servir i han modelat aquestes terres. En observar les espècies presents en aquests boscos, es pot identificar que resulten de la presència humana des de generacions.⁹

Canviar de paradigma també passa per reconèixer i incloure les múltiples visions de la natura, fins i tot a les nostres societats. La meua visió no serà la mateixa que la de la meua veïna que es lleva cada dia per anar a munyir les vaques, o la del forner del costat que lluita per assegurar-se l'aliment, o la d'una persona que gairebé no pot sortir del barri i potser només té accés a entorns menys degradats un cop l'any. Les visions i valors atorgats a la natura varien àmpliament segons les cultures, els grups socials i els individus. I considerar aquestes diferents visions, valors i usos de la natura és essencial si volem plantejar polítiques inclusives i eficients. Entre elles, la perspectiva que tenen societats petites i sovint marginalitzades, com les comunitats indígenes i societats locals. Aquestes poblacions, les vides i cultures de les quals depenen del seu accés als recursos naturals, han desenvolupat un coneixement extens i unes pràctiques altament adaptades a l'entorn. De fet, hi ha un lligam clar entre zones d'alta biodiversitat i territori treballat per poblacions indígenes. Tot i això, malgrat el paper central de les societats locals en la protecció de la natura, els programes de conservació s'han construït històricament expulsant les societats humanes de les seves àrees

protegides. Aquesta exclusió ha tingut i té un gran impacte social i humà i ha portat uns resultats ecològics contrastables.

Un exemple emblemàtic va ser l'incendi del Yellowstone als anys vuitanta, un parc establert segons aquestes normes d'exclusió i de prohibició d'accés per poblacions locals. Els pobles nadius que solien viure en aquesta zona feien servir focs per controlar l'entorn. En prohibir-los l'accés des de la creació del parc, es va acumular una biomassa àmplia, cosa que va facilitar la ràpida expansió de l'incendi que va devastar més de 321.000 hectàrees. Encara que avui veiem cada cop més iniciatives de conservació que intenten integrar la protecció de la diversitat biològica i cultural i tenen en compte les poblacions locals, la visió d'excloure els éssers humans per conservar la natura encara és predominant. Per abastar aquestes diferents visions i coneixements de l'entorn, és fonamental crear espais de diàleg en què diversos actors i visions puguin pensar com gestionar els espais en lloc de tancar-los per protegir la natura. Hem de trobar solucions a problemes i conflictes ambientals des de la base que afectin tant aquí com altres indrets del món.

Perquè es pugui fomentar un canvi de paradigma, també hem de canviar de paradigma des del punt de vista personal, obrint-nos a noves perspectives sobre la natura i com ens hi relacionem. Que potser nosaltres no som també naturals? Comencem per trencar la dicotomia natura-cultura anant més enllà de la dualitat cos-ment, recordant que el cos no és una màquina, sinó un conjunt de processos dinàmics vius, profundament influenciats per l'entorn "extern" i "intern". Necessitem mirar com en la nostra quotidianitat nodrim aquesta dicotomia, com ens oblidem de cuidar els ritmes "naturals" de les nostres vides per complir amb els "requisits" de les nostres societats. Podem reconèixer la interdependència i la reciprocitat en tots els processos vitals, incloent-nos-hi nosaltres mateixos? Així, potser podríem imaginar noves maneres d'apropar-nos a l'entorn i promoure percepcions, actituds i accions més sostenibles tant per al manteniment de la diversitat cultural i biològica com per a la salut del planeta, i també de la vida humana.

⁹ Per a més informació sobre la història ecològica de l'Amazònia, mireu, entre d'altres, les publicacions de William Balée.

DE SUPORT MATERIAL A LA VIDA A OBJECTE DE CONTEMPLACIÓ I GAUDI. EL PROCÉS DE TERCIARITZACIÓ DEL TERRITORI A L'ALT PIRINEU

ORIOI BELTRAN

PROFESSOR D'ANTROPOLOGIA SOCIAL (UB) I MEMBRE DE L'EQUIP DE RECERCA SOBRE RESISTÈNCIES RURALS:
CRISI SOCIO-ECOLÒGICA, DESENVOLUPAMENT TERRITORIAL I FUTURS ALTERNATIUS ALS PIRINEUS (RERURP)

El turisme té avui un protagonisme destacat a les comarques del Pirineu. Com en molts altres territoris de muntanya, la seva incidència no es limita a l'ocupació laboral que comporta i el moviment econòmic que, directament i indirecta, genera. L'arribada massiva de visitants a determinats llocs emblemàtics o el seu impacte en el mercat de l'habitatge són indicatius de la saturació d'un model de desenvolupament en què aquesta activitat ha acabat adquirint una gran centralitat.

Més enllà de correspondre's amb dinàmiques que són comunes amb altres regions, el pes del turisme al Pirineu i les seves mateixes característiques són el resultat d'un procés particular. Fixar-nos en les formes que ha adoptat la construcció de les muntanyes pirinenques com a destinació turística ens apropa a les seves causes, els seus agents, la seva distribució i molts altres trets d'una transformació que mostra avui aspectes problemàtics.

DE LA RAMADERIA AL TURISME

Les transformacions contemporànies als Pirineus, amb la generalització de les relacions econòmiques capitalistes i la seva plena integració en el mercat, han seguit una cronologia i uns trets diferents en unes i altres comarques, valls i localitats. A les comarques de l'anomenat Alt Pirineu, aquests canvis no es consideren plenament consolidats fins a mitjan del segle passat, tot i que s'havien iniciat des de molt abans. Fins llavors, la seva economia es basava sobretot en la producció agropecuària amb unes característiques força estables des d'antic. Els viatgers il·lustrats del segle XVIII i les primeres descripcions sistemàtiques publicades al segle XIX donen compte de la permanència d'un mateix patró d'aprofitament dels recursos naturals estès, amb poques variacions, a tota la muntanya.

La producció agrària s'organitzava a través de les cases: grups domèstics troncats, propietaris de les finques agrícoles i el bestiar, que orientaven l'esforç de treball dels seus membres a satisfer les seves necessitats de consum. La lògica productiva en aquesta economia d'autoproveïment i poc monetitzada induïa a procurar-se un accés directe a la màxima quantitat dels productes necessaris per al sosteniment i per no haver-los d'obtenir al mercat. Els conreus alimentaris protagonitzaven una part significativa de les explotacions familiars, encara que els terrenys aptes per al cultiu eren escassos i dificultaven les tècniques més rendibles. Davant de les limitacions per a l'agricultura, les extenses superfícies herbàcies als espais supraforestals, de propietat comunal, propiciaven una producció ramadera que depassava les necessitats del consum local. La ramaderia proporcionarà, més enllà d'un complement per a l'agricultura i un producte alimentari, un article per destinar a la venda (en forma de llana, animals

de treball, llet i derivats o cries destinades a l'engreix, segons els moments). Des de mitjan segle XIX, l'articulació creixent de la muntanya a l'espai econòmic més ampli afavorirà l'especialització ramadera. A poc a poc, les explotacions familiars aniran abandonant l'agricultura destinada al consum humà i la diversificació productiva per centrar-se en un sol tipus de bestiar (oví, boví de llet o de carn, segons els moments), alhora que, amb l'aparició de nous sectors d'activitat, el nombre d'explotacions disminuirà i la producció agropecuària implicarà cada cop menys gent.

Juntament amb l'agricultura i la ramaderia, la muntanya ha proporcionat altres recursos que han tingut històricament un aprofitament comercial, contradient el supòsit del seu aïllament i desconexió. El caràcter adoptat en diferents moments per a l'explotació intensiva i a gran escala dels recursos forestals, miners i hidràulics pot qualificar-se d'extractivista: s'orientava a cobrir les demandes externes i no a satisfer les necessitats locals ni a afavorir el desenvolupament econòmic dels llocs d'extracció. En aquest context, davant d'una incidència més localitzada i discontinua de l'explotació de la fusta i de determinats minerals, la construcció de diverses centrals hidroelèctriques (a principis del segle passat, a la Vall Fosca i la Conca de Tremp, i des dels anys quaranta, a la Vall d'Aran, l'Alta Ribagorça i el Pallars Sobirà), donarà pas a unes transformacions econòmiques i socials considerables. Les conques altes dels rius de la regió oferien unes condicions idònies per a una producció energètica a cost baix gràcies a l'existència d'uns cabals d'aigua abundants, una gran quantitat d'estanys glacials situats a les capçaleres i uns desnivells considerables. Aquesta explotació estava lligada a la demanda creixent d'energia per part de la indústria del país. L'arribada d'una gran quantitat de treballadors en poc temps, juntament amb les ofertes de treball remunerat, contribuiran a la fi de l'antiga emigració estacional i acceleraran la monetització de les relacions econòmiques locals.

L'obertura de diverses estacions d'esquí a partir dels anys seixanta coincidirà amb una crisi profunda de les explotacions agropecuàries de caràcter familiar. De fet, l'ocupació que van proporcionar aquestes instal·lacions va inscriure's inicialment en la mateixa lògica domèstica que antigament havien desenvolupat altres treballs temporals i que

comportaven sovint l'emigració estacional, aportant uns ingressos complementaris a l'activitat de les cases. Però la viabilitat d'aquestes explotacions depenia cada cop més d'una concentració de mitjans, una mecanització i una especialització que no estaven a l'abast de la major part de famílies.

El turisme havia estat identificat com un sector que podia permetre la permanència de la població local davant de l'emigració cap a les zones urbanes, fins i tot molt abans que aquest mostrés la seva capacitat d'incidència. En aquest sentit, Ramon Violant i Simorra, en la seva obra de síntesi sobre el conjunt de la serralada publicada el 1949, afirmava: "El dia que el Pirineu espanyol tingui una perfecta xarxa de comunicacions podrà explotar les seves incomparables riqueses turístiques i balnearies. Si com avui les nostres valls són visitades per centenars d'excursionistes, aleshores aquests es comptaran per milers. Potser aleshores els habitants pirinencs, en trobar-se amb nous mitjans de vida, no abandonaran, com ho fan avui, en emigració definitiva, les seves patriarcals llars".¹ Davant del caràcter complementari i de suport que va tenir inicialment el turisme i de les elocubracions esperançades de l'etnògraf pallarès, els seus efectes han esdevingut problemàtics des de diferents punts de vista i un repte pel futur de la regió.

LA CONSTRUCCIÓ DE LA MUNTANYA COM A DESTINACIÓ TURÍSTICA

Encara que el desenvolupament de l'esquí va obrir la porta a una arribada cada cop més massiva de turistes a les muntanyes del Pirineu, l'activitat turística en aquestes comarques s'havia iniciat des de molt abans.² Els primers estiuejants van arribar a Puigcerdà a les últimes dècades del segle XIX coincidint amb la construcció de balnearis per a l'aprofitament de les aigües termals en altres indrets de la serralada. En tots dos casos, no obstant això, es tractava d'una aflluència elitista, limitada a alguns aristòcrates i burgesos, un sector

social molt minoritari. En aquest context, serà l'excursionisme el que acabarà tenint un protagonisme més destacat en la construcció del Pirineu com a destinació turística. Sorgit també a l'últim quart del segle XIX, i a diferència dels clubs alpins europeus, la motivació principal d'aquest moviment no era lúdica ni esportiva, sinó cultural i patriòtica. D'acord amb l'ideal romàntic de la Renaixença, els excursionistes de procedència urbana es proposaven recórrer el país per descobrir-lo i donar-lo a conèixer, fomentant l'hàbit del desplaçament en temps de lleure, una versió primerenca d'allò que acabarà esdevenint el turisme. I, d'acord amb Jiménez i Prats,³ serà el mateix excursionisme el que incorporarà als Pirineus, específicament el Pirineu català, a l'imaginari col·lectiu del país (popularitzant-ne els atractius i els llocs més remots i inaccessibles).

Encara abans del boom turístic dels anys seixanta, tant a zones de platja com de muntanya, van anar fent-se cada cop més freqüents les estades en temps de vacances de famílies de classe mitjana d'acord amb el model dels sectors més acomodats i com a referent d'allò que passava en altres països veïns. Aquest fet no solament promourà un primer desplegament de les fondes, les pensions i els càmpings als llocs de destinació per atendre la demanda incipient d'aquest "excursionisme familiar" sinó que, en el cas particular del Pirineu, afavorirà alhora l'impuls de l'esquí alpí amb l'obertura de les estacions de la Molina i Núria als anys quaranta en el traçat del ferrocarril que connectava la capital catalana amb la muntanya.

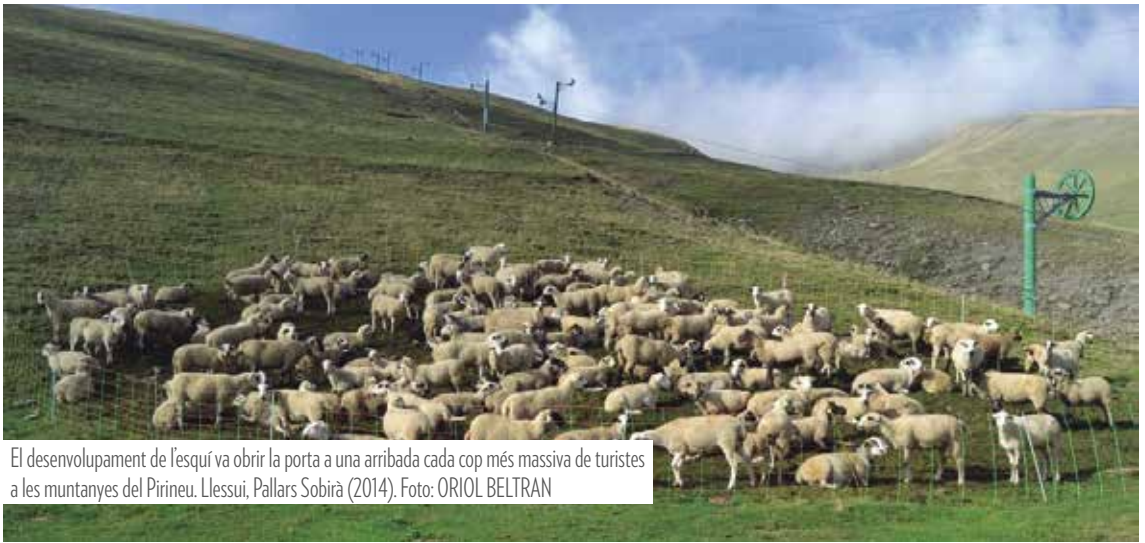
L'impacte actual de l'activitat turística al Pirineu, en els àmbits social, econòmic i ambiental, es relaciona directament amb el seu caràcter massiu a partir de la generalització de l'accés al lleure i a la mobilitat privada entre àmplies capes de la població del país com una dimensió més de l'anomenat "desenvolupisme" franquista. Gaudir d'unes vacances ("pagades") i d'un vehicle particular ("finançable") donava l'oportunitat a amplis sectors socials, especialment a les famílies residents a les zones urbanes (que havien acabat esdevenint la major part de la població del país), de desplaçar-se i fer estades a indrets singulars on el territori i el seu

1 Traduït de: Violant i Simorra, Ramon (1985 [1949]). *El Pirineu espanyol. Vida, usos, costumbres, creencias y tradiciones de una cultura milenaria que desaparece*. Barcelona, Alta Fulla.

2 Jiménez, Sole (1999). *Patrimoni i turisme de muntanya a Catalunya: El cas del Pallars Sobirà. Una aproximació des de l'Antropologia Social*. Lleida, Universitat de Lleida. [Tesi doctoral].

3 Jiménez, Sole; Prats, Llorenç (2006). "El turismo en Cataluña: evolución histórica y retos de futuro", dins de *Pasos. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 4 (2): 153-174.

El desenvolupament de l'esquí va obrir la porta a una arribada cada cop més massiva de turistes a les muntanyes del Pirineu. Llessui, Pallars Sobirà (2014). Foto: ORIOL BELTRAN

clima oferien unes bones condicions per al lleure i el descans. Juntament amb el fort impacte que va provocar aquest moviment a tot el litoral, visible sobretot en el terreny urbanístic, les comarques pirinenques van ser objecte d'una arribada creixent de visitants, especialment durant l'estiu i altres temporades de vacances.

L'esquí ha esdevingut el principal inductor del turisme al Pirineu català.⁴ El seu impacte, per això, es relaciona amb els llocs on s'han implantat les infraestructures per a la pràctica de l'esquí alpí, tot i que aquestes generaran uns efectes molt diferents d'acord amb l'escala de les mateixes estacions.⁵ En el sector de l'anomenat turisme blanc, el nombre de places d'allotjament hotelier i d'habitatges destinats a segona residència no constitueix un mer indicador del volum de l'activitat associada a cada iniciativa o de la quantitat d'esquiadors que fan ús de les instal·lacions. Els estudis sobre l'economia política de l'esquí coincideixen a subratllar l'escassa rendibilitat de les inversions fetes en la construcció de les infraestructures necessàries per a la seva pràctica (remuntadors i serveis associats) que, per la seva quantia elevada i el seu escàs retorn, no s'amortitzen fins passats

molts anys. En altres termes: l'explotació comercial del domini esquiable, el transport estricte dels esquiadors, no és una activitat rendible. El negoci de l'esquí rau en l'impacte indirecte i induït de l'activitat, fonamentalment, la revaloració del sòl, la construcció de segones residències i l'explotació dels serveis turístics i comercials associats (d'allotjament i restauració, fonamentalment).⁶ Les empreses promotores de les estacions s'orientaran a ampliar el seu camp d'acció a través de l'oferta de serveis complementaris i, molt especialment, mitjançant la promoció i venda de productes immobiliaris.⁷ És per això que el desenvolupament del turisme de muntanya, en particular de l'associat a la pràctica de l'esquí alpí, s'ha considerat com un important factor d'urbanització. No es tracta només que l'activitat esmentada hagi contribuït a l'articulació d'àrees fins aleshores marginals amb el desplegament de la xarxa viària o que aquestes s'hagin especialitzat en ofertes de lleure destinades a un públic de procedència urbana. L'increment en el nombre tant de les places d'allotjament turístic com dels habitatges secundaris és part d'un procés intensiu d'urbanització del territori rural.

4 López Palomeque, Francesc (2009) (dir.). *Atlas del turisme a Catalunya*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.

5 Beltran, Oriol; Vaccaro, Ismael (2024). "Ecologia política del esquí en el Pirineu català: entre la iniciativa privada y el rescate público", dins de *Pasos. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 22 (1): 29-41.

6 Campillo, Xavier; Font, Xavier (2004). *Avaluació de la sostenibilitat del turisme a l'Alt Pirineu i Aran*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.

7 López Palomeque, Francesc (1996). "Turismo de invierno y estaciones de esquí en el Pirineo catalán", dins de *Investigaciones Geográficas*, 15: 19-39.

La nova valoració de les qualitats estètiques de l'Alt Pirineu s'ha traduït en un desenvolupament espectacular dels processos d'urbanització del territori. Espui, Pallars Jussà (2012). Foto: ORIOL BELTRAN

LA NATURA I EL PATRIMONI CULTURAL COM A OBJECTES DE CONSUM

El paper assignat avui a les regions de muntanya es relaciona amb les necessitats pròpies del caràcter postindustrial de les societats contemporànies.⁸ Els seus territoris proveeixen d'espais per al lleure i la recreació, per al descans i la contemplació, uns valors que tenen un alt component immaterial però que, no obstant això, han esdevingut per a les societats urbanes unes necessitats tan importants de satisfer com ho havien estat en el passat les relacionades amb el sosteniment material mateix. El turisme tradueix aquests valors en actius d'un mercat en expansió creixent (i cada cop més competitiu) en el qual les comarques pirinenques es troben en condicions de participar amb un avantatge competitiu evident davant d'altres destinacions.

Davant de la forta estacionalitat de l'esquí (i la incertesa creixent que generen les manifestacions del canvi climàtic), la posada en valor de la natura i

el patrimoni cultural atorga una qualitat distintiva als territoris del Pirineu i els converteix en recursos per a la satisfacció del consum extern. Tot i que els percebem sovint com a evidents i objectius, els valors naturals i patrimonials de les comarques de muntanya són també el resultat d'un procés específic de construcció social.⁹ La identificació dels paisatges alpins amb una natura bella i harmònica té una llarga trajectòria en la història europea com reflecteix el paisatgisme en la pintura. Resulta significatiu, en aquest sentit, que diferents comarques de muntanya del país (com la Vall d'Aran i la Cerdanya) s'hagin promocionat en el passat com "la Suïssa catalana". En paral·lel, les antigues poblacions rurals, especialment en les zones muntanyoses on les transformacions contemporànies van trigar a arribar i a tenir uns efectes tan apreciats, eren concebudes com a reservoris d'un passat idealitzat i enyorat davant de la inseguretat i les amenaces associades a les formes de vida que s'han acabat generalitzant. De nou, es fa palesa l'herència de l'ideal romàntic de la

8 Vaccaro, Ismael; Beltran, Oriol (2007). "Consuming space, nature and culture: patrimonial discussions in the hyper-modern era", dins de *Journal of Tourism Geographies*, 9 (3): 254-274.

9 Frigolé, Joan (2007). "Los modelos de lo rústico, lo salvaje y lo silvestre y la identidad de un valle del entorno del Cadí (Alt Urgell)", dins Vaccaro, Ismael; Beltran, Oriol (ed.), *Ecología política de los Pirineos. Estado, historia y paisaje*, p. 157-171. Tremp, Garsineu.

L'actual crisi de l'habitatge a les comarques pirinenques és un símptoma de les paradoxes del nostre sistema econòmic. Esterri d'Àneu, Pallars Sobirà (2005). Foto: ORIOL BELTRAN

Renaixença. La mateixa concepció (àmpliament compartida) dels actuals paisatges pirinencs com a manifestacions d'una natura "autèntica", "en estat pur" i "intocada", que encobreix els canvis produïts per segles d'ocupació humana i s'ocupa de subratllar la promoció turística, es relaciona amb aquest procés. La creació d'àrees protegides, que s'ha generalitzat en les últimes dècades (i que ha tingut al Pirineu una incidència destacada, tot i no concentrar els espais més vulnerables, amenaçats o representatius del país) s'ha d'interpretar en aquest sentit. Més enllà de tenir un objectiu declarat de caràcter conservacionista, contribueix a l'assignació de valor a uns territoris determinats amb la legitimitat de l'Administració pública i l'aval del coneixement científic. Davant dels parcs naturals i les reserves, les ocupacions massives que generen les instal·lacions per a la pràctica de l'esquí alpí o les promocions d'habitatges de segona residència tenen un gran impacte ecològic i paisatgístic i suposen una amenaça per a la pervivència d'aquest model de desenvolupament. La nova valoració de les qualitats estètiques de l'Alt Pirineu, juntament amb la millora de les infraestructures i la creació de productes turístics, s'ha traduït en un desenvolupament espectacular dels processos d'urbanització del territori. Mentre

que l'economia tradicional es basava en una pràctica fonamentada en la diversificació productiva, l'actual del monocultiu turístic genera dependència i respon a un model poc sostenible. L'actual crisi de l'habitatge a les comarques pirinenques és un símptoma clar de les paradoxes del nostre sistema econòmic: després de dècades d'una gran activitat constructiva, els nous habitatges i els antics edificis rehabilitats com a segones residències han acabat conformant un parc immobiliari ocupat en moments molt puntuals de l'any, que té un fort impacte urbanístic (en el proveïment de serveis), paisatgístic i en el mercat i que va en contra de facilitar l'accés a un habitatge digne a la població local i limita l'arribada de nous residents. En aquest procés, el territori de la muntanya ha passat de ser un espai que oferia els recursos que permetien la subsistència de les persones que hi vivien a convertir-se en un factor amb una gran capacitat especulativa que s'aprofita a través d'aquells que el visiten. En la societat contemporània, les zones de muntanya han deixat d'oferir recursos naturals per al desenvolupament de les activitats productives per acabar esdevenint sobretot espais per al lleure, un producte de consum que circula i es valora a través del mercat.

ES VEN NATURA

BREU DESCRIPCIÓ D'UN PROCÉS DE MERCANTILITZACIÓ

OLGA BLÁZQUEZ SÁNCHEZ

ESCALADORA, ESCRITORA I INVESTIGADORA INDEPENDENT

Per poder posar en venda la natura, cal conceptualitzar-la com una cosa separada de l'ésser humà i de les seves cultures. És la nostra pròpia activitat històricament desplegada, és la nostra pròpia forma de relacionar-nos amb la resta d'éssers, objectes i realitats fent servir diferents tècniques la que s'ha anat configurant d'unes maneres i no d'altres -no sense violències, tensions i resistències de tota mena i envergadura. I el pensament que s'ha desenvolupat paral·lelament a les nostres pràctiques i hàbits socioculturals ha donat lloc a la crist·lització gradual d'aquesta concepció que separa la natura de la cultura.

Per descomptat, l'existència d'aquesta cosmovisió globalitzada, hegemònica i dominant no implica que no hi hagi moltes altres maneres diferents de pensar la qüestió. Hi ha pobles i comunitats amb una sensibilitat i percepció, un pensament i coneixement que no s'articulen específicament a través de la noció de *separació* respecte a un objecte anomenat *natura*. També hi ha persones que, ja sigui des d'espais d'activisme polític o des d'espais acadèmics, posen en dubte aquesta separació entre cultura i natura. La biòloga Donna Haraway, per exemple, en obres com *Seguir con el problema*, fa servir amb profusió la paraula *naturocultural*. D'aquesta manera, en parlar així de la realitat, en emprar aquesta expressió lingüística sense espai entre els dos termes que formen la paraula composta, Haraway cancel·la la separació entre natura i cultura i situa ambdós objectes en una relació simpoiètica, és a dir, en una relació de mútua creació: la cultura té lloc *amb* la natura, d'una manera embolcallada, d'una manera interdependent. Una cosa similar diu una altra biòloga, en aquest cas, Anne Fausto-Sterling quan, al seu llibre *Cuerpos sexuados*, compara la relació entre sexe (habitualment associat a la natura) i gènere (habitualment associat a la cultura i la socialització) amb una banda de Möbius en què, sense abandonar el contacte amb una mateixa superfície, tan aviat et descobreixes a la cara externa de la cinta com a la cara interna. Mitjançant aquesta comparació, Fausto-Sterling descriu també la dinàmica simpoiètica entre allò extern i allò intern, entre allò donat i allò adquirit, entre la natura i la cultura. D'aquesta manera, entenent que qualsevol cos és naturocultural, entenent que, amb la desaparició d'una espècie, d'un poble o d'una comunitat, també es destrueix una cultura (és a dir, una forma particular de relació desenvolupada per aquesta espècie, aquest poble o aquesta comunitat), es pot arribar a sentir la magnitud d'una crisi que és ecosocial, és a dir, que afecta la vida naturocultural en les seves múltiples manifestacions.

Ara bé, el procés de separació de la natura respecte a la cultura és, a més, la condició de possibilitat que ha permès dur a terme la metamorfosi decisiva perquè la natura no solament sigui entesa com una cosa que es pot dominar i d'on es poden extreure recursos, sinó també com una cosa que es pot produir com a mercaderia: la separació de la

natura és una de les condicions que han fet possible la seva mercantilització. Aquesta mercantilització suposa intensificar el procés de separació portant-lo fins a les últimes conseqüències en el si d'una economia i d'un mode de relacions socials capitalistes: la natura trossejada i organitzada en *packs-de-natura* adquireix valor i esdevé comprensible en termes monetaris -cosa que permet el seu intercanvi en el mercat-; per tant, es torna igualment equivalent a altres mercaderies¹ *del mateix valor i/o del mateix preu*.

MUNTANYISME, ALPINISME, ESCALADA: LA INDÚSTRIA DELS ESPORTS DE MUNTANYA

Els anomenats esports de muntanya experimenten un gran creixement des de fa alguns anys. Fenòmens molt evidents com la popularització d'aquest tipus d'esports, l'increment del nombre de rocòdroms, la superior consolidació del procés de professionalització en l'àmbit del guiatge per la muntanya, la proliferació de persones titulades com a guies de les diferents especialitats professionals, l'aparició de noves escoles per formar-se com a guia o el protagonisme d'esdeveniments esportius de muntanya ho demostren. La situació de crisi ecosocial en què vivim, unida a la subjectivitat sorgida de la pandèmia per covid-19, ha apuntalat, de fet, la idea de l'existència d'una *necessitat* objectiva de gaudir de l'aire lliure -que s'enquadra més com un *dret* democràtic al consum de muntanya, que com un dret a una bona vida a la Terra en condicions de cohabitabilitat amb altres éssers. La indústria dels esports de muntanya ha sabut rendibilitzar aquesta subjectivitat i ha tret partit de la nova consciència verda de la societat, desitjosa de viure experiències en contacte amb la natura. Alhora, s'ha sabut elaborar una campanya de promoció de la indústria de la muntanya com un nou motor econòmic salvífic per a les cada cop més moribundes zones rurals. El muntanyisme

1 Per comprendre els secrets del procés de mercantilització, recomano la lectura del llibre d'Anselm Jappe, *Las aventuras de la mercancía*.

Un tros de natura ubicat a la Pedriza, Madrid. Foto: OLGA BLÁZQUEZ

industrial –o sigui, el muntanyisme com a indústria– s’ha convertit en el sector productiu responsable de la creació de mercaderies experiencials a la muntanya.

Aquesta classe de mercaderies està associada a una estètica i un estil de vida propagandístics molt concrets –tenir furgoneta, viatjar contínuament, estar en constant moviment, mostrar la vida aventurera i inquieta a les xarxes socials– que requereixen uns recursos materials innegablement associats a una economia capitalista del petroli. Això entra en contradicció amb la biocapacitat del planeta. Tot i així, la muntanya i el muntanyisme han aconseguit obrir-se pas com a representants de la virtut ecologista i de la bona vida d’una manera gairebé inqüestionable. Tal com va sortir a la llum en un debat que vam sostenir al local Cambalache (Oviedo) en una ocasió, el *mountainwashing* ha esdevingut una de les tècniques d’eco-rentat de cara utilitzades pel mercat. I cadenes com Decathlon treuen rèdit d’aquest entusiasme pel que és *outdoor*.

Cal preguntar-se, aleshores, si seria possible un esport de muntanya conscient dels límits biofísics del planeta. El meu punt de vista sobre això és pessimista: no crec que cap esport pugui estar alineat amb una consciència i una ètica ecosocials. Al contrari: és desportivitzant el muntanyisme

–considerant-lo i practicant-lo no com a esport, sinó com *una altra cosa*–, com, potser, es podrien plantejar escenaris alternatius.

CONSERVACIÓ O PARCTEMATITZACIÓ? EL CAS D’ASTÚRIES I EL PARC NACIONAL DELS PICS D’EUROPA

A grans trets, es podria dir que el debat ecosocial contemporani en el context asturià, un cop desmantellada la indústria de la mineria, està marcat per quatre grans línies mestres: la qüestió del llop, la qüestió dels incendis forestals, la qüestió de la ramaderia i la qüestió de la turistització creixent. Aquestes quatre línies mestres estan entrelaçades de manera molt íntima. La protecció del llop és vista per part del sector ramader com una amenaça per als seus ramats. Aquesta amenaça així percebuda s’afegeix a una altra d’una altra índole: la de la desaparició gradual d’un ofici tradicional com el pasturatge i la ramaderia extensiva a causa de l’èxode. La disminució del pasturatge implica un abandó de les pastures, raó per la qual el matoll recupera l’espai. Una muntanya “bruta” és susceptible de cremar-se més fàcilment en cas d’incendi,

Muntanya cremada als voltants del Puerto de San Isidro, Astúries. Foto: OLGA BLÁZQUEZ

s'argumenta. El que passa és que bona part dels focs que tenen lloc a Astúries no són “naturals”, sinó provocats per obrir més pastures². D'altra banda, organitzacions ecologistes denuncien que bona part dels terrenys cremats es reforesten amb espècies al·lòctones com els eucaliptus, que constitueixen una excel·lent matèria combustible que es prefereix en lloc d'espècies autòctones, entre altres raons, per la pressió de la indústria paperera. A aquest panorama, s'hi suma el pes que està adquirint de manera cada cop més notòria el turisme –i el “turisme de natura”, el “de muntanya” i el rural, especialment. Aquest turisme satura el medi, a més de provocar perjudicis socioeconòmics com ara l'increment del preu dels habitatges i la disminució de l'accés a l'habitatge.

Entremig de tot això, cal recordar que el Principat d'Astúries és una de les tres comunitats autònomes –juntament amb Cantàbria i Castella i Lleó– que gestiona el Parc Nacional dels Pics d'Europa, un parc que compta amb característiques particulars

entre les quals hi ha el seu alt grau d'antropització³: és a dir, que el territori protegit no és tan sols un espai “natural”, sinó, sorpresa!, naturocultural. Això, per descomptat, complica encara més les coses: el parc és vist per la comunitat no sols com una figura de conservació, sinó també com una figura d'entorpirament per a l'ús comú de la muntanya, ateses les restriccions que les normes per a la conservació imposen. Un altre debat relacionat amb l'existència d'aquesta figura de protecció afecta la capacitat del Parc Nacional per operar com a agent turísticador, ja que el seu caràcter monumentalitzador o museïficador serveix com a reclam turístic, de manera que els mateixos objectius de protecció i conservació queden parcialment en dubte i eclipsats pels imperatius de l'explotació econòmica. A més, el Parc Nacional dels Pics d'Europa és l'espai per a l'autonomia per a la realització de bona part de les activitats de muntanyisme i alpinisme a la regió –ja sigui d'una manera guiada o no: tothom vol pujar al Picu Urriellu i córrer la Travesera!

2 Recordem que les cremes controlades han estat una forma tradicional de gestionar la forest per part de les poblacions locals. D'altra banda, fins al 2017, la legislació establia l'obligatorietat de realitzar els anomenats acotaments, que prohibien el pasturatge sobre terreny cremat durant un cert temps. Aquesta prohibició va ser eliminada a partir de la data esmentada.

3 Amb *antropització* em refereixo tant a la intensitat de la presència i de les activitats humanes actuals al Parc, com a la intensitat de la presència i de les activitats humanes històriques.

Primera Festa dels Guies de Muntanya dels Picos de Europa, celebrada l'abril de 2023, Arenas de Cabrales, Astúries. Foto: OLGA BLÁZQUEZ

La tensió que aquesta complexa situació genera fa imprescindible la reflexió sobre el *consum* que fem de la muntanya. Utilitzo el verb *consumir* a posta perquè és el nom que rep el tipus de relació que establím amb els objectes mercantilitzats. Consumim mercaderies. Per això, la pregunta és necessària: és possible un consum de natura que sigui responsable? O *consumir* és intrínsecament un acte violent?

LUDISME

Davant d'aquest tipus de situacions, com ho hem de fer? Si és evident la necessitat d'un canvi de rumb, per on començar? Què implica fer una transformació? Seguint el que Paul B. Preciado diu a *Dysphoria Mundi*, el canvi requeriria, entre altres coses, una metamorfosi de la nostra sensibilitat: hem de ser capaços de tornar a sentir, de tornar a plorar per les grans catàstrofes actuals de què som responsables. Aquestes catàstrofes s'han tornat tan incommensurables, que amb prou feines som capaços d'imaginar-les -i, encara menys, de sentir-les en la seva gran magnitud⁴. El canvi de

sensibilitat necessari per tornar a connectar amb la realitat també és un canvi de subjectivitat i de desig, i ha d'estar acompanyat d'un canvi de gestos, hàbits, tècniques i relacions amb el món del qual formem part -sense caure, això sí, en un ecofeixisme⁵.

Iván Illich, al seu escrit titulat *Energia i equitat*, explica que el nostre ús de certes tecnologies i infraestructures, com el cotxe i les carreteres, ha augmentat la nostra capacitat de desplaçament a costa de fer-nos dependents de les grans distàncies: el món es fa més petit -tot sembla estar més a prop-, però, alhora, i com a conseqüència d'això, cada cop ens sembla menys desgavellat malbaratar un munt d'hores en els nostres trajectes. Les diferents tecnologies aplicades al desplaçament i a la pràctica dels esports de muntanya han produït una situació similar: les regions abans inhòspites i agrestes del món són cada cop més accessibles i consumibles gràcies a la tecnologia i a la mercantilització. Potser, doncs, tornar la llunyania al món -i desmercantilitzar-lo- passi necessàriament per practicar una mena de ludisme

4 Aquestes catàstrofes incommensurables tenen a veure amb el que Timothy Morton anomena *hiperobjectes*, com el forat a la capa d'ozó, el canvi climàtic o realitats de dimensions semblants.

5 Amb *ecofeixisme* em refereixo a la possible tendència cap a un règim polític dèspota i tirànic que podria tenir lloc sota el pretext de la necessitat imperant de produir un canvi de rumb col·lectiu per tal de "salvar el planeta".

Un habitant dels encontorns del Parque Natural del Cabo de Gata-Níjar, Almeria. Foto: OLGA BLÁZQUEZ

que no pot tenir a veure només amb l'abandó i/o descomplexització conscient de certes tecnologies, sinó, alhora, amb l'abandó conscient de certes tècniques cognitives, afectives i desitjants⁶ en benefici de, com també planteja Paul B. Preciado, d'alliberar-nos de la nostra addicció al sistema petrosexoracial.

EPÍLEG:

QUÈ ES UNA COMUNITAT?

No hi pot haver cap canvi sense un exercici de repensar-nos com a comunitat. Per això, m'agradaria portar a col·lació una idea que el filòsof Baptiste Morizot desenvolupa al seu llibre *Maneras de estar vivo*. Morizot parla de la *comunitat d'importància* com aquella que està formada per éssers heterogenis interrelacionats entre si, com, per exemple, els llops, els ramats, les pastures, els i les pastores, les tècniques de pasturatge... És a dir, la comunitat no és aquell

grup d'éssers *iguals*. La comunitat no és la dels pastors/es només, entre els qui hi ha interessos humans de tipus gremial. La comunitat d'importància agrupa tot aquell ésser, objecte o relació que estigui implicat en un àmbit determinat. Per això, la pastora o el pastor és tan rellevant com el llop, com el ramat, com les pastures, ja que tots aquests actors són importants entre si.

Les decisions polítiques no poden evadir aquesta realitat: vivim establint relacions simbiòtiques i simpoietiques, i això vol dir que res no ens és aliè. El muntanyisme ententeix el seu futur formant part de la immensa comunitat que constitueix *la muntanya*. Això vol dir que la muntanya ha de deixar de ser un mer escenari que entenem com el recipient on duem a terme la nostra pràctica. El muntanyisme és una forma de relació a través de la qual la muntanya es prolonga en els nostres cossos i els nostres cossos, a la muntanya. No n'estem separats. Com ens desplaçem, quin material fem servir, quines tècniques i tecnologies triem, quines subjectivitats, afectes i desitjos fem circular quan practiquem muntanyisme, doncs, són qüestions crucials a tenir en compte.

⁶ Això no vol dir que calgui dur a terme "teràpies de conversió" del desig per generar una ciutadania desitjant moralment digna d'una mena d'ecosocialisme utòpic. Considerar que el desig pot mutar vol dir que és plàstic i que pot trobar amplis territoris d'exploració en imaginaris no capitalistes, allunyats de mandats moralitzants i ancorats en ètiques vernacles, o sigui, en formes de vida aterrades a cada *aquí*.

NOUS CAMINS PER AL TURISME AL MEDI NATURAL

RAÛL VALLS
TÈCNIC D'ALBA SUD

L'estiu de 2020, amb la supressió dels confinaments comarcals, unida a la impossibilitat de viatges internacionals, es van produir unes vacances inèdites. En certa manera tornàvem als vells estius dels anys setanta i vuitanta, quan molt pocs es podien permetre unes vacances a l'estranger. Sense turistes forans, molts centres turístics del país es van omplir de visitants locals. Però durant aquells mesos també vam patir una situació, que no era nova, però que es va radicalitzar: una multiplicada massificació de certs espais naturals i rurals.

Dues coses es van fer patents: que la nostra capacitat de moure'ns de manera motoritzada havia augmentat molt en aquests darrers trenta anys i que gaudir de l'aire lliure i del contacte amb la natura és molt més que un luxe que un petroli abundant i barat ens ha facilitat. És també una necessitat humana de primer ordre. Això ens duu a entendre el turisme com una forma de satisfer una necessitat provocada per un model de civilització que ens ha reclòs en ciutats cada cop més artificialitzades i allunyades de la natura.

ELS ÉSSERS HUMANS FORMEM PART DE LA NATURA

Aquesta és una veritat àmpliament acceptada avui, però el cert és que la modernitat occidental va fer una distinció molt clara entre societat humana i natura. Aquesta era vista com una cosa externa a nosaltres. Una realitat per ser explotada, transformada o gaudida, però en qualsevol cas quelcom que podíem controlar i posar al nostre servei. El cristianisme va tenir molt a veure amb aquesta visió del món. Recordem la vella proclama bíblica on s'entronitzava l'ésser humà com a "senyor i dominador de tota la resta d'éssers vius". Amb l'arribada del capitalisme, la natura, a la qual havíem de dominar a la nostra voluntat, va passar a ser un objecte mercantil. D'ella se n'extreuen recursos que es converteixen en objectes de consum i en capital acumulable. Certament, altres cultures no europees han desenvolupat visions d'aquesta relació entre l'ésser humà i el seu entorn natural més integrades i respectuoses, però malauradament l'expansió i acceleració del capitalisme i la ideologia neoliberal al darrer mig segle, en la seva pitjor versió, extractivista-consumista, han arraconat aquestes formes de relació i imposat els estils de vida imperials d'Occident.

Però la reflexió ecologista, a partir dels anys seixanta del segle passat, ens ha posat davant una realitat molt diferent. Els éssers humans som part indestriable de la natura i una relació d'abús "extractivista" esdevé destructiva per a la mateixa humanitat. Ens hem separat dels espais naturals, construint un món artificial per "protegir-nos" d'una naturalesa que podia ser també hostil i perillosa, però de la qual no podem prescindir. La realitat s'imposa: som ecodpendents i la necessitat de contacte amb el nostre entorn natural és una constatació de la qual són mostra les nostres pràctiques de descans i oci. La humanitat forma part de la trama de la vida i això implica que deteriorar-la o destruir-la se'ns torna automàticament en contra. Això ha de tenir conseqüències per a les nostres pràctiques turístiques als entorns naturals.

CRISI ECOLÒGICA

La societat capitalista ha accelerat una crisi ecològica de conseqüències imprevisibles. Aquesta també és una realitat que pocs ja neguen. Altra cosa és que estiguem actuant en conseqüència per

aturar i revertir aquesta situació. Fa dècades que la ciència avisa que hem superat límits ecològics i que la conseqüència d'aquesta extralimitació se'ns pot girar en contra. Contaminació de l'aire i l'aigua, escalfament planetari i alteracions del clima, pujada del nivell del mar i canvis en la circulació als oceans, pèrdua de la biodiversitat i extincions massives d'espècies són algunes de les afectacions que el nostre metabolisme social està provocant a la biosfera. Aquesta només és una fina capa de pocs quilòmetres que envolta el planeta on es dona aquesta estranya cosa que anomenem "vida". I no es tracta només d'una qüestió climàtica, amb estius més calorosos i fenòmens meteorològics extrems. Ens exposem a coses més greus: afectacions al sistema mundial alimentari, zones que esdevinguin inhabitables, migracions massives, pandèmies i altres danys a la salut, etc. Estem parlant de fam i patiment. Les necessitats humanes de descans i lleure han de tenir en compte aquests límits que no hauríem de continuar ultrapassant.

ESCASSETAT ENERGÈTICA I DE MATERIALS

Aquesta és una qüestió molt important i que molts cops queda dissortadament fora del debat. Estem entrant en una època incerta. A la necessitat de deixar d'emetre CO₂ per aturar el canvi climàtic se suma el declivi del petroli i de molts materials ja poc abundants. No s'acabaran de cop, però estem deixant enrere l'època en què eren abundants i barats. Les energies renovables i el reciclatge són clarament l'alternativa possible i desitjable, però moltes persones expertes ens avisen que haurem de canviar els nostres estils de vida. La disponibilitat d'energia dels temps daurats dels combustibles fòssils no serà possible amb les energies renovables. Aquestes tenen una menor densitat energètica i no són tan fàcilment acumulables en estocs com el petroli, el carbó o el gas. L'electrificació és el futur, però caldrà adaptar-nos a formes de vida més contingudes i austeres. Per moure'ns cal energia. Això té conseqüències per al turisme en general i per a les pràctiques de recreació a la natura.

EL TURISME NO POT SER ALIÈ A LA SITUACIÓ DE POLICRISI

Quan parlem de turisme a la natura ens referim a les pràctiques de lleure que han estat hegemòniques

el darrer segle. Van ser primer les classes benestants les que, a mitjan segle XIX, fugint d'urbs contaminades per la recent industrialització escapaven al camp a la recerca d'un aire més pur i d'un contacte amb la natura que a les ciutats ja era impossible. A Catalunya és famosa la recomanació del doctor Bartomeu Robert (1842-1902), el qual, al final del segle XIX, receptava als seus pacients burgesos de Barcelona "els aires de Camprodon". Això va atraure una rica colònia cap aquesta localitat del Pirineu, on encara podem veure les grans mansions que es van fer construir per passar els estius. Paral·lelament, les lluites obreres maldaven per conquerir més temps lliure per a la classe treballadora (jornada de vuit hores, vacances pagades) i uns entorns més saludables per a la vida quotidiana. Aquestes reivindicacions van impulsar durant la primera meitat del segle XX projectes públics per a un lleure i un descans vinculat a una salut que les llargues i penoses jornades de treball malmetien. A la Catalunya de la II República, el grup d'arquitectes avantguardistes GATCPAC va fer la proposta de la Ciutat de Repòs i Vacances, un projecte de turisme social en un espai ubicat a la zona de Gavà i Castelldefels i destinat al descans i lleure de les classes treballadores de Barcelona i la seva àrea. El cop militar del juliol de 1936 i la guerra van truncar aquest ambiciós projecte.

Durant els anys del "desarrollismo" franquista, el desenvolupament turístic va girar al voltant del que anomenem "sol i platja". Un model que, heretat de la centralitat d'aquella recerca vuitcentista de la salut, té també en la natura i el contacte amb ella el seu eix. Els darrers vint-i-cinc anys s'ha produït una gran diversificació de les pràctiques turístiques i han aparegut propostes de gran èxit com el turisme urbà, amb conseqüències que pocs van preveure per a la vida quotidiana de les nostres ciutats (massificació, gentrificació, sorolls, desaparició del comerç local, etc.).

Malgrat això, el turisme a la natura encara és el model preferit, sobretot quan parlem de turisme de proximitat, o sigui d'aquell turisme que fan les poblacions locals dins d'un radi de dues hores de viatge terrestre des del domicili habitual. Darrerament, hem viscut una eclosió de propostes i pràctiques que van molt més enllà de les tradicionals sortides a la platja, l'esqui o l'excursionisme organitzat. A l'escalf, els anys noranta, del "turisme rural" s'han multiplicat i

diversificat activitats en molts espais naturals i rurals: el senderisme i l'escalada han omplert moltes zones de muntanya, però alguns rius també s'han convertit en zones recreatives amb activitats de barranquisme, caiacs, i els més populars i espontanis banys als gorgs. Capítol a part mereixen l'eclosió dels esports de natura: curses de muntanya, rutes de bicicleta, etc., que més enllà de la seva relació amb hàbits saludables, han esdevingut un fenomen massiu i amb impactes sobre el medi.

Tot plegat ha generat un seguit de problemes inesperats, sobretot per a petites localitats rurals amb un turisme d'estiu i de caps de setmana limitat a les segones residències. A tot aquest procés no ha estat aliena la intensa motorització del darrer mig segle i el creixement de les infraestructures viàries que han apropiat molts territoris rurals i de muntanya a la conurbació barcelonina. Aquests pobles s'han vist darrerament obligats a gestionar, amb pocs recursos, l'arribada de centenars de vehicles i visitants a indrets rurals que no estaven preparats per a aquesta aflluència. Això ha omplert de cotxes camins rurals, zones de riu, accessos a muntanyes emblemàtiques o a espais de reconegut valor paisatgístic i natural. Dissortadament, moltes lògiques de conservació i protecció ambiental, com les declaracions de parcs naturals o zones d'interès pel seu valor ecològic, han atret més visitants, esperonats per aquesta valorització ecològica. Els mitjans de comunicació i les xarxes socials també s'han convertit en multiplicadors d'aquesta sobrefreqüentació. Per tant, el turisme de natura o a la natura no és aliè a les lògiques d'acceleració i extralimitació que les nostres societats han patit des de 1945, on l'ús del territori ha esdevingut abús i ha produït uns impactes cada cop menys assumibles per uns entorns naturals exposats també, per altra banda, a les dinàmiques de la crisi ecològica global.

PROPOSTES PER A UNA RELACIÓ CONTINGUDA AMB EL NOSTRE ENTORN NATURAL

Ens calen estils de vida amb formes de relació amb els entorns naturals menys agressives. Com diu el filòsof de l'ecologia, Jorge Riechmann, hem de

“trepitjar amb lleugeresa” un planeta que ja no admet la manca de contenció del darrer segle. I això implicaria:

1. Ens calen polítiques públiques que endrecin el turisme en general i aquell vinculat als espais naturals i rurals en particular. El mercat i les empreses no poden ser els que governin sense límits les activitats de lleure a la natura. Estem parlant de territoris el valor dels quals, sigui en serveis ecològics (aigua, aire, biodiversitat, etc.), o agraris i ramaders, són una necessitat social prioritària per a la col·lectivitat. No podem acceptar que els entorns naturals esdevinguin mers jardins o parcs d'atraccions per a un lleure que proporciona benefici privat. Cal un equilibri i una regulació que faciliti les activitats turístiques sense posar en perill els valors naturals.
2. Aquesta regulació implica posar al centre la visita organitzada. En això estem avançant massa a poc a poc. Més com a reacció davant del problema que com a planificació conscient. Cal evitar l'accés incontrolat a espais que s'estan massificant. Limitació d'aforaments, control de l'aparcament, reserva prèvia, són accions que també beneficien el visitant que no haurà de patir la mateixa massificació de la qual està fugint. Així i tot, cal evitar la mercantilització i elitització d'aquests indrets a partir d'establir un preu econòmic per accedir-hi, més enllà del cost per aparcar que ens pot permetre dissuadir de l'accés en cotxe.
3. Hem de desenvolupar una xarxa de transport públic als entorns rurals que doni servei als seus habitants, que sigui també accessible per al turisme i doni una alternativa al cotxe per a les visites als espais naturals. Aquest és un debat que ja està obert en determinades zones protegides com el Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, on la facilitat d'accés, amb l'obertura dels túnels de Bracons, des de l'àrea metropolitana de Barcelona, ha comportat una massificació que deteriora els valors naturals que teòricament es volen protegir amb l'existència del parc. El cotxe no pot ser l'única opció i cal afavorir altres mitjans. L'experiència històrica del tren cremallera de la Vall de Núria, a la qual el vehicle privat no pot accedir, ens hauria de servir com a exemple positiu.
4. Els mitjans de comunicació públics han de ser responsables en aquestes qüestions, i el mateix s'ha d'exigir als privats. Calen bones pràctiques i un codi deontològic que dirigeixi la informació sobre els espais naturals i eviti una sobreexposició mediàtica que comporta la seva massificació. Aquestes bones pràctiques s'han d'estendre també a les xarxes socials. Aquí, tot sent més complex, és urgent donar molta informació i educació per sensibilitzar els visitants dels riscos que impliquen la proliferació de *selfies* i comentaris a les xarxes.
5. Calen polítiques públiques i recursos per endreçar l'accés recreatiu al medi natural. La falta d'ordenació massifica certs indrets, mentre que d'altres són desconeguts. En termes d'excursionisme hi ha una infinitat de camins marcats i paisatges de gran valor inèdits, mentre les lògiques imperants porten els visitants als mateixos llocs. Montserrat, Montseny, Pedraforca, Fageda d'en Jordà, Congost de Mont-rebei, etc. són indrets molt sobreexposats. Cal una diversificació de destinacions i activitats, i això vol dir planificació, organització i intervenció pública.

UN ESCENARI DE PROFUNDES TRANSFORMACIONS EN LES PRÀCTIQUES TURÍSTIQUES

Valors com la lentitud, la contenció, la proximitat, uns estils de vida més austers marcaran també els nostres moments de lleure. El turisme ha de canviar. En comptes dels llargs viatges en avió basats en la velocitat i en les lògiques consumistes, cal retornar a un model que doni centralitat al descans, la salut i la cultura. Ens cal un lleure no mercantil, no consumista i de proximitat. També ens calen ciutats pacificades, verdes, saludables, amb millor convivència i bon veïnatge, i més integrades dins dels espais rurals i naturals que les envolten. D'on no calgui sortir compulsivament per satisfer les nostres necessitats de contacte amb la natura. Tot plegat, i com ens apuntava encertadament el sociòleg i filòsof Joaquim Sempere, amb unes vides que poden ser millors, però que necessàriament hauran de ser més austeres.

GUIA PRÀCTICA

VIURE EL TERRITORI PER DEIXAR DE CONSUMIR-LO

MIREIA BOSCH MATEU

QUEDA'T AMB AIXÒ

El sistema econòmic es fonamenta en el saqueig de la natura i és per això que hem necessitat desenvolupar mecanismes per protegir-la. Però... són realment efectius?

Més enllà de les fórmules conegudes, hi ha pràctiques de conservació que entenen la biodiversitat com a bé comú i que serveixen com a mecanismes de redistribució del benestar i de superació de la desigualtat.

 S'estan començant a trobar vies per garantir l'accés al territori, a l'entorn natural de manera que sigui compatible amb el manteniment de les formes de vida de les comunitats locals.

 Dotar la naturalesa de drets propis o qualificar com a ecocidi les pràctiques humanes que atempten contra els ecosistemes són dues vies possibles de la defensa socioambiental.

 La *necessitat* de lleure i d'entorn natural que es genera, sobretot en vides d'entorn urbà, és transformada per la indústria turística en *recurs* i en font per a l'acumulació de benefici.

 Més important que la prohibició o l'amenaça de multa, és interessant comprendre els motius de les limitacions a l'hora d'accedir als entorns naturals, prenent consciència de la fragilitat dels ecosistemes i entrar-hi de la manera menys invasiva possible.

GLOSSARI

A

ANTROPOCENTRISME

Concepció segons la qual la finalitat última de l'univers és l'ésser humà i els seus interessos, els quals estan per damunt de qualsevol altre ésser i, en general, de la natura i tot el que existeix.

C

CAPACITAT D'ACOLLIDA

Nombre de visitants que pot rebre un espai sense posar en risc els valors que es volen conservar. Depèn de la fragilitat de cada espai, en funció dels elements geològics, els hàbitats, les espècies, el paisatge i les activitats agràries que s'hi desenvolupen.

CONSERVACIONISME

Actituds, pràctiques i accions que promouen la conservació de la naturalesa i del medi ambient. Inclou multiplicitat de pràctiques i de visions, des de les més essencialistes fins a les més subversives, que pretenen posar fi al sistema que posa en perill l'existència i la viabilitat de les vides.

E

ECOCIDI

Dany massiu i destrucció d'ecosistemes, comesos amb coneixement, fins al punt que redueix dràsticament el gaudi pacífic i el benestar per part dels habitants d'un territori. La reivindicació del delictes d'ecocidi i la tipificació de crim contra la humanitat i la vida és una de les lluites pròpies de la justícia ambiental i climàtica.

L'any 2010, Polly Higgins (coneguda com "l'advocada de la Terra") va presentar la primera definició d'aquest nou delictes davant la Comissió de Dret Internacional de les Nacions Unides.

ECODEPENDÈNCIA

Des dels ecofeminismes entenem que els humans, com a espècie que habitem el planeta i com tota la resta d'espècies que també ho fan, necessitem obtenir de la naturalesa tot allò que ens permet mantenir-nos en vida: aliment, aigua, aire, energia, minerals, aixopluc... En aquest sentit som radicalment ecodependents.

G

GENTRIFICACIÓ VERDA

Dinàmica que es pot veure en algunes ciutats, caracteritzada per l'exclusió o l'expulsió de les classes populars o més empobrides d'aquells entorns urbans que han guanyat en espais verds i pacificats, deguda, bàsicament, a l'augment dels preus dels immobles. Tot i ser mesures, les d'enverdiment de la ciutat, promogudes des de l'administració pública, aquestes no van acompanyades de la deguda regulació del mercat i, per tant, poden ser llegides com a generadores de desigualtat i d'exclusió.

I

INTERDEPENDÈNCIA

Des dels ecofeminismes l'entendem com les necessitats que tenim en tant que cossos que ens hem de relacionar, alimentar, cuidar-nos, etc. Aquestes necessitats han de ser cobertes per tal de poder tenir vides que mereixin la pena de ser viscudes.

S

SERVEIS ECOSISTÈMICS

Beneficis que un ecosistema aporta a la societat i que milloren la salut, l'economia i la qualitat de vida de les persones. Alguns són entesos com a béns (com ara els bolets, la resina o els principis actius de les plantes) i d'altres com a serveis (com la pol·linització, la regulació del clima, la reducció del carboni atmosfèric, la producció d'aigua neta, la formació de sòl o la protecció d'aquest enfront de l'erosió). Malgrat ser un concepte clarament antropocèntric, ens és útil en el sentit que evidencia la nostra condició ecodependent.

T

TERCIARITZACIÓ

Procés d'extensió del sector terciari o de serveis fins a assolir un pes predominant. A muntanya sol representar un abandonament del territori per part de la gent que hi viu, a causa de la pèrdua de diversificació de l'economia i alhora un aprofitament extractiu d'aquest en forma de turisme, construcció, complexos esportius o de lleure, etc., normalment per a ús i aprofitament de la gent de ciutat.

TURISME DE PROXIMITAT

Encara que el concepte de proximitat resulta imprecís, podem convenir que el turisme de proximitat és el que practiquen les poblacions locals en un radi de dues hores de viatge terrestre des del domicili habitual. Aquest tipus de turisme pot ser llegit com una oportunitat per repensar socialment aquest fenomen en el marc d'una transició ecosocial justa.

TURISTIFICACIÓ

Procés de convertir en turística una zona geogràfica, comercial o històrica, un fet social o cultural, un producte, etc., i que se sol traduir en una presència massiva de turistes.

PER QUÈ NECESSITEM, O NO, PROTEGIR LA NATURA?

Tot i que som natura, en formem part i la necessitem per viure, el cert és que a tota la societat occidental o allà on ha arribat la seva influència hem acabat desenvolupant figures i mecanismes per protegir l'espai natural de l'acció humana, mecanismes reactius que pretenen frenar i contenir la pressió que exerceix el sistema de desenvolupament i consum en què vivim. Som natura, en formem part i la necessitem per viure; tot i així tenim un sistema econòmic que es fonamenta a saquejar-la, bé sigui en forma de mercaderies o d'activitats, de béns o de serveis.

Fruit de la pressió de moviments socials i ecologistes, de moviments polítics que busquen contenir-la i donar resposta a l'evidència del deteriorament que pateix l'entorn natural i a la pèrdua de biodiversitat que comporta, han aparegut múltiples formes i fórmules de protecció de la natura.

És evident, però, que malgrat que aquestes figures de protecció s'han estès i instaurat arreu, desplegadas per diferents actors, públics i privats, locals i internacionals, no s'ha aconseguit frenar el

deteriorament dels espais naturals ni la pèrdua de biodiversitat. Llavors, què és el que no estem fent bé?

Es deu només a una manca de mitjans, al fet que aquestes figures no tenen la força necessària per contenir i frenar la dinàmica expansiva? Per ella mateixa, la declaració d'espai protegit és suficient per protegir allò que pretén? Quin paper hi juguen les comunitats i la seva activitat en el territori?

Com poden conviure les pràctiques esportives i de lleure, per exemple, amb les activitats tradicionals, econòmiques, socials, pròpies de cada zona?

CANVIS EN LA RELACIÓ AMB LA NATURA I ESA A PARTIR DE LA INDUSTRIALITZACIÓ

Podem dir que una de les conseqüències de la industrialització va ser l'aparició de les ciutats com a grans centres superpoblats, transformats en el lloc on viure i on treballar de la classe treballadora. Amb la industrialització, les ciutats desborden les muralles i els barris creixen articulants-se al voltant de les fàbriques en un primer moment i després ho fan responent ja a les successives planificacions urbanístiques. Tot això fa que cada vegada sigui més evident la necessitat de lleure a l'entorn natural. Així, podem entendre l'ús del medi

natural per al lleure com una nova forma d'"aprofitament" de l'entorn.

Amb l'expansió de les polítiques de benestar i la conquesta de certs drets laborals a la segona meitat del segle xx, el turisme s'estén a cada vegada més capes de la societat. Tant és així que la del turisme és, avui dia, una indústria amb una rellevància econòmica molt important, però que provoca precarietat i desigualtat i amb uns impactes ambientals negatius que no paren de créixer.

Segons dades de l'INE, el 2023 Espanya va rebre 85,1 milions de visitants, un 1,9% més que durant el 2019, l'any immediatament anterior a la pandèmia.

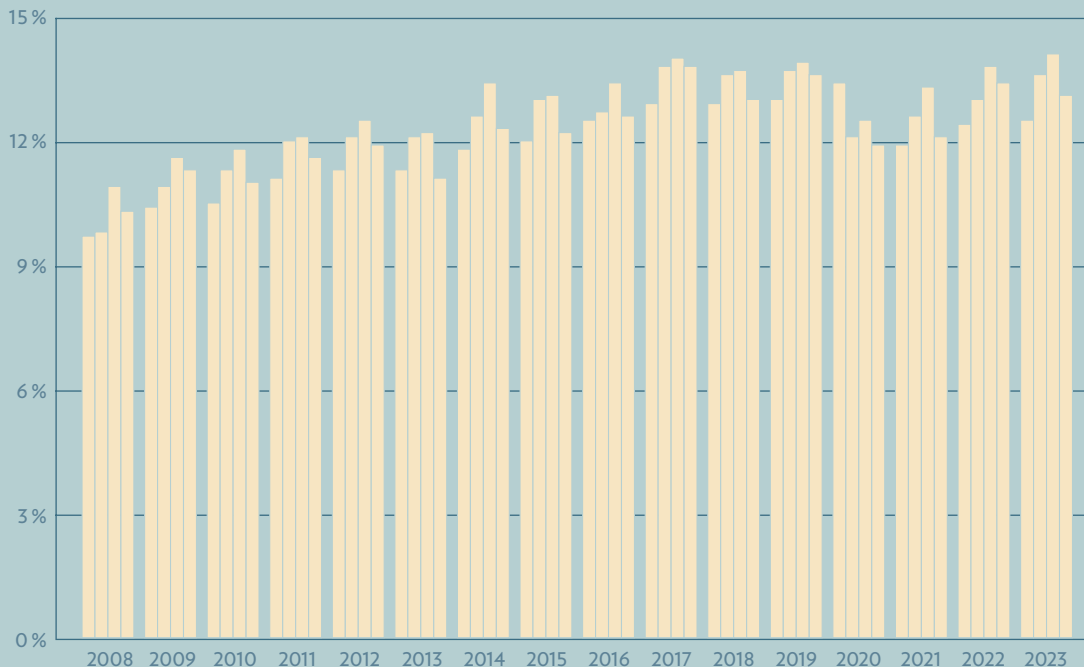
NOMBRE DE VISITANTS A ESPANYA

2019	83.700.000
2023	85.100.000

Segons dades de l'IDESCAT, actualment el sector del turisme representa al voltant del 13% de la població ocupada de Catalunya. A la gràfica següent podem veure l'evolució del sector des de l'any 2008. Adonem-nos com, actualment, estem assolint ja els valors pre-pandèmics i arribant a una xifra que s'apropa al 14% del total de la població ocupada.

POBLACIÓ OCUPADA EN EL SECTOR TURÍSTIC

(Percentatge sobre la població ocupada)

Institut d'Estadística de Catalunya

És interessant veure com a partir de la segona meitat del segle XX, sobretot amb l'establiment de mesures per protegir els entorns naturals (com a conseqüència de l'existència cada vegada més gran de dinàmiques de generació de benefici a través de la seva explotació) i de la consideració d'aquests espais naturals com a llocs per al lleure, aquests han estat interpretats i incorporats com a recurs per a la indústria turística.

ESPAIS NATURALS

LLEURE

RECURS

INDÚSTRIA TURÍSTICA

SOM CONSCIENTS DE LA NOSTRA ECODEPENDÈNCIA?

Figures i formes de protecció de la natura, la resposta que dona el sistema per fer front a la seva pròpia agressió

Podem llegir els successius intents per conservar la biosfera i els espais naturals com a mesures per mantenir el desenvolupament econòmic i social, tot garantint la conservació dels entorns naturals i de la biodiversitat. És a dir, com a mesures que permeten continuar-nos desenvolupant en el mateix sistema social i econòmic i alhora garantir les mínimes condicions de l'entorn on vivim, un entorn que és indispensable per a la nostra existència. L'establiment de fórmules administratives de protecció de la natura, és a dir, el naixement del concepte d'*espai natural protegit* ens parla d'un tomb en les relacions entre la societat i el seu entorn natural. ¿Podríem interpretar-ho, doncs, com la intuïció que segurament es comencen a sobrepassar certs límits planetaris i que, per tant, cal establir mesures de protecció o regulació en les relacions amb la natura?

Es considera que la creació del Parc Nacional de Yellowstone als Estats Units, l'any 1872, va ser l'inici de les polítiques de protecció d'espais naturals. Des d'aquell moment, el nombre d'àrees protegides ha crescut i hi ha moltes figures legals per protegir la natura, algunes d'abast internacional i altres d'abast estatal o local; algunes d'iniciativa pública i altres d'iniciativa privada.

El sistema català d'espais protegits és força complex perquè acumula diferents nivells de normativa i formes jurídiques, la qual cosa desemboca en un bon nombre de figures, la coordinació de les quals pot resultar complexa, com també ho és la gestió quan han d'interactuar amb polítiques sectorials (per exemple, turístiques, urbanístiques, agràries, industrials, etc.). Vegem-ne algunes:

Els espais naturals de protecció especial són els que tenen un nivell de protecció superior i estan regulats per la Llei 12/1985 d'espais naturals. Hi trobem quatre tipologies d'espais:

1. **PARC NACIONAL**

Espais naturals d'extensió relativament gran, no modificats essencialment per l'acció humana, que tenen interès científic, paisatgístic i educatiu. La finalitat de la declaració de protecció és preservar-los de totes les intervencions que poden alterar-ne la fisonomia, i la integritat i l'evolució dels sistemes naturals. La declaració de parc nacional s'ha de fer per llei estatal. A Catalunya tenim el Parc Nacional d'Aigüestortes.

2. **PARATGE NATURAL D'INTERÈS NACIONAL**

Espais o elements naturals d'àmbit mitjà o reduït que presenten característiques singulars pel seu interès científic, paisatgístic i educatiu; l'objectiu de la regulació és garantir-ne la protecció i la de l'entorn. La declaració de paratge natural d'interès nacional es fa per llei. El massís del Pedraforca és un exemple de paratge natural d'interès nacional.

3. **RESERVA NATURAL, INTEGRAL I PARCIAL**

Espais naturals d'extensió reduïda i de considerable interès científic; la regulació pretén aconseguir preservar íntegrament el conjunt d'ecosistemes naturals que contenen o alguna de les seves parts. La declaració de reserves naturals es fa per llei quan és reserva integral, i per decret del Consell Executiu quan és reserva parcial. N'és un exemple la Zona volcànica de la Garrotxa.

4. **PARC NATURAL**

Espais naturals que presenten valors naturals qualificats; la protecció es fa amb l'objectiu d'aconseguir-ne la conservació d'una manera compatible amb l'aprofitament ordenat dels seus recursos i l'activitat dels seus habitants. La declaració de parc natural es fa per decret del Govern. El Cap de Creus és un exemple de parc natural.

A escala europea, la creació de la **XARXA NATURA 2000** esdevé una iniciativa cabdal per a la protecció de la natura. Natura 2000 és una xarxa ecològica europea coherent formada per les zones especials de conservació i les zones d'especial protecció per a les aus, creada amb la finalitat de garantir el manteniment d'un estat de conservació favorable dels hàbitats de les espècies d'interès comunitari en la seva àrea de distribució natural i de les espècies de l'annex I de la Directiva 79/409/CEE del Consell, de 2 d'abril de 1979, relativa a la conservació de les aus silvestres.

Pel que fa a les figures d'abast internacional tenim, per exemple, l'establiment de la protecció de les **ZONES HUMIDES** a través del Conveni Ramsar, les

RESERVES DE LA BIOSFERA de la UNESCO o les que promouen organismes com la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN).

A banda d'això, hi ha altres iniciatives que s'emmarquen fora de les administracions, com per exemple les iniciatives de **CUSTÒDIA DEL TERRITORI**. Partint del fet que molts espais a conservar es troben en finques privades, la idea de custòdia del territori comprèn iniciatives de conservació que impliquen propietaris, administracions i entitats per tal d'adoptar formes de gestió que conservin el valor de l'entorn i que alhora permetin les activitats que hi estan relacionades.

Algunes iniciatives de custòdia del territori són:

Xarxa de Conservació de la Natura
(xcn.cat)

European Private Land Conservation Network
(elcn.eu)

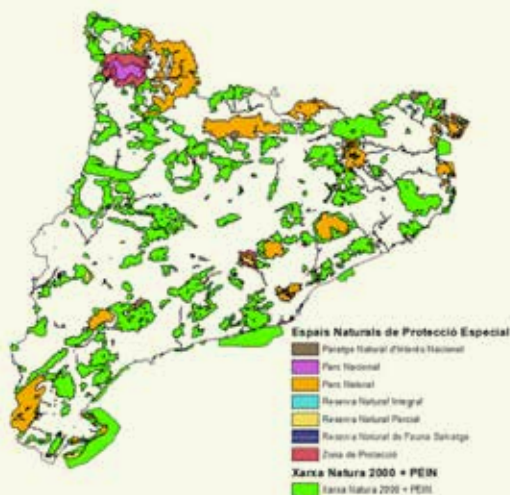
Plataforma Custodia del Territorio
(custodia-territorio.es)

International Land Conservation Network
(landconservationnetwork.org)

SISTEMA D'ESPAIS NATURALS PROTEGITS DE CATALUNYA

A Catalunya la xarxa d'espais naturals protegits consta de 184 espais d'especial valor ecològic protegits pel Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN), amb una superfície equivalent al 30% del territori català.

El Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN), aprovat l'any 1992, és l'instrument de planificació de nivell superior que estructura el sistema d'espais protegits de Catalunya i integra aquest sistema en el conjunt del territori. Inclou tots els espais del sistema d'espais naturals protegits.

Generalitat de Catalunya. Departament de Territori i Sostenibilitat, Direcció General de Polítiques Ambientals

MESURES INSUFICIENTS?

UNA REVISIÓ CRÍTICA DEL GEST CONSERVACIONISTA

El cert és que, malgrat totes aquestes figures de protecció, les tensions amb aquest entorn no han parat de créixer fins al punt que podem afirmar que, si bé la tendència a la creació i consolidació de figures de protecció ha crescut en els darrers anys, això no ha posat fre al deteriorament de l'entorn, tal com mostra, per exemple, la tendència accelerada a la pèrdua de biodiversitat. Això és degut a l'expansió urbanística, la proliferació d'infraestructures vinculades al lleure i el turisme, la sobreexplotació dels recursos naturals o a l'agricultura intensiva, entre altres factors. Així, se sol dir que si bé l'establiment d'aquestes zones de protecció respon a criteris científics i ecològics, l'ús i la gestió que se n'acaba fent respon a altres criteris i interessos polítics i econòmics, com per exemple la dinamització de l'economia local o l'interès de la indústria turística.

En aquest sentit, Bram Büscher i Robert Fletcher ens proposen una **conservació convivencial**, capaç de confrontar i superar l'expansió capitalista –allò que justament les figures de conservació es proposen contenir– i apuntar cap a pràctiques postcapitalistes de conservació que entenguin la biodiversitat com un bé comú i que serveixin també com a mecanismes de redistribució del benestar i de superació de la desigualtat.

Podeu conèixer la seva proposta al llibre *La revolució conservacionista. Propuestas radicales para salvar la naturaleza después del Antropoceno*.

Cal tenir en compte, a més, que sovint, les propostes conservacionistes són colonitzadores. Tal com assenyalava l'ONG Survival, el 80% de la biodiversitat de la Terra es troba en territoris indígenes i quan es garanteixen els drets dels pobles indígenes sobre les seves terres els resultats de protecció dels entorns naturals són iguals o millors i de cost molt menor que els programes de conservació convencionals.

La campanya Descolonitzem la conservació ho explica en profunditat, com també diferents exemples de conservació que amaguen pràctiques colonials i d'explotació de l'entorn i de les comunitats. www.survival.es/campanas/conservacion

UNA ALTRA FÓRMULA: ELS DRETS DE LA NATURA I LA

L'atribució de drets i de personalitat jurídica a la natura és una altra de les vies obertes per protegir l'entorn. Així és des del 2008, any en què l'Equador va proclamar aquests drets a la seva constitució. Es tracta d'un instrument jurídic que dota la natura de drets propis, com a subjecte en comptes d'objecte, per tal d'aconseguir més eines i mecanismes de protecció socioambiental.

UN PARELL DE QÜESTIONS NO RESOLTES:

- Fins a quin punt la conservació es fa dependent de la quantitat de diners que és capaç de generar, amb la qual cosa entra en un cercle viciós de difícil sortida?
- Fins a quin punt la idea de protegir els espais naturals respon a una visió urbana d'aquests espais, que té poc en compte les comunitats que hi viuen, però que el que vol és protegir-los per tal de garantir-ne els usos vinculats al lleure i a la necessitat d'escapada de l'entorn urbà i d'activitat a l'aire lliure? Això respondria a aquest nou ús que hem vist que es fa del territori, vinculat al lleure, el turisme... i a la concepció de la natura com a objecte d'explotació per mitjà de la indústria turística. Així, aquests espais protegits esdevenen, també, productes turístics.

CLAUS QUE FAN DE L'ENTORN NATURAL UN RECURS PER AL TURISME I EL LLEURE:

El paisatge
com a
espectacle

El medi natural
com a
escenari

La fauna
salvatge i flora
com a recurs per
a l'**observació**

IMPACTES DEL LLEURE A LA NATURA

D'acord amb el que hem vist fins ara, podem dir que hi ha un conflicte entre natura i cultura, entre vida i capital, entre conservació (amb totes les controvèrsies del terme) i desenvolupament econòmic, i quan parlem de desenvolupament econòmic, un conflicte entre comunitats locals i interessos de grans sectors.

Desmercantilitzar la naturalesa voldria dir desfer el camí recorregut per anys de desenvolupament econòmic capitalista, per anys d'acumulació de benefici mitjançant l'extracció de *recursos* naturals, primer, i després de producció de *serveis* a l'entorn natural (des del turisme fins als esports d'aventura, de les rutes culturals a les "escapades" rurals), una altra forma d'explotació de la natura.

Algunes entitats i veus sensibles reclamen compatibilitzar el gaudi de la natura amb la seva preservació, la qual cosa només seria possible, ara per ara, amb regulacions i molta intervenció pedagògica sobre el terreny per crear consciència. Tot això sense deixar d'apuntar en cap moment altres responsables, més enllà de les responsabilitats individuals, de la degradació dels entorns: les grans corporacions, les administracions, etc.

Caldria, però, que prèviament ens preguntem sobre si *gaudir* de la natura és realment un *dret* o si la nostra ecodependència fa que més que gaudir-ne haguem de relacionar-nos-hi d'una manera molt més profunda i complexa que va més enllà del gaudi, i que és condició sense la qual la nostra existència estaria en entredit.

Un cop fer aquest exercici de qüestionament del concepte de *dret al gaudi*, es tractaria, sí, de poder garantir per a tothom l'accés al medi natural, i sobretot de les poblacions urbanes i populars. I això com a resposta necessària al moviment de separació entre les àrees urbanes i les rurals, una separació que expulsa de les àrees urbanes els elements no humans i que justament per això provoca la necessitat d'entorns rurals, gairebé com a vàlvula d'escapament davant de la sensació de confinament que generen les ciutats.

I fer-ho amb voluntat política i no responen a interessos de sectors privats (com, per exemple, la indústria del turisme o les polítiques que generen les infraestructures per respondre-hi), dedicant-hi recursos humans i econòmics i sobretot prioritant la conservació i fent-la compatible amb el manteniment de les formes de vida de les comunitats locals.

En qualsevol cas, és clar que les activitats de lleure a la natura provoquen un impacte; i aquest impacte s'ha vist incrementat amb l'augment del turisme en l'entorn natural de després de la pandèmia.

Tal com remarca el doctor en Biologia Carles Castell, no existeix l'impacte zero: "Podem pensar, amb raó, que hi ha usos molt suaus i tranquils, com ara passejar o córrer, que no comporten un impacte sensible. Tanmateix, l'impacte s'incrementa si la passejada o l'esport es realitza amb bicicleta, o a cavall, per les seves característiques físiques sobre el sòl. Per aquest motiu, l'efecte de qualsevol d'aquestes activitats varia molt en funció de si es realitza sobre camins o pistes preparades amb aquesta finalitat (amb poc pendent, sovint pavimentades per reduir l'erosió, dissenyades per a indrets amb hàbitats i espècies poc vulnerables, etc.), o bé per corriols o camp a través, especialment en àrees de gran interès natural." (blog.creaf.cat)

Segons l'"Estudi d'afluència, freqüentació i caracterització dels usuaris-visitants del parc natural de Collserola" (2019), **tan sols un 16% de visitants pensa que la seva activitat té un impacte sobre el medi natural.**

SABIES QUE...

Els estanys alpins són uns ecosistemes altament sensibles; la renovació de l'aigua és lenta i les espècies que hi viuen són molt vulnerables als agents externs al seu ecosistema. Per això val més no banyar-nos-hi; de fet, en molts estanys de muntanya el bany està directament prohibit i multat.

Més important que la prohibició o l'amenaça de multa, però, és comprendre els motius de la limitació. Ens pot semblar que un bany als estanys és natural, i en èpoques de calor i després d'una bona excursió, ens ve molt de gust. Tot i així, les toxines de la pell, les cremes solars, els esprais antimosquits... i el fet que no som ni una, ni dues ni deu les persones que hi passem al llarg del dia o de l'estiu, fa que el nostre bany sigui un greu alterador de l'equilibri de l'ecosistema i posi en perill les espècies que hi viuen.

SOM NATURA, PERÒ MENTRE NO REPEM L'ESCISSIÓ, COM ENS HI PODEM ACOSTAR D'UNA MANERA RESPONSABLE?

ALGUNES MESURES PER A LA REDUCCIÓ DE LA PRESSIÓ HUMANA DELS ESPAIS NATURALS

Foment de la cultura de muntanya i d'un *estar* en els entorns naturals tranquil, pausat, atent, silenciosos...

Reducció dels usos més invasius i amb més impacte, com poden ser les activitats en bicicleta, cavall o vehicle motoritzat, sobretot si es donen fora de senders senyalitzats o en zones d'interès natural, i promoció d'aquells més suaus i de baix impacte i que, a més, milloren la salut de les persones i afavoreixen la connexió amb la natura.

Establiment de més punts d'atenció al públic visitant per tal d'informar sobre les possibilitats que hi ha per descobrir l'entorn, la convivència amb altres espècies, la cura d'espais, etc.

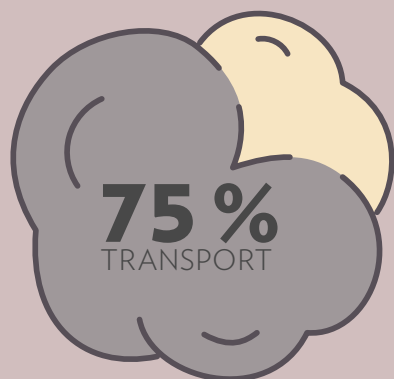
Limitar l'accés amb vehicle privat i promoure l'ús de transport col·lectiu.

Limitar el nombre de vehicles privats mitjançant zones d'estacionament.

EMISSIONS DEL TURISME

Segons l'Organització Mundial del Turisme, un 75% de les emissions del turisme són provocades pel transport, per la qual cosa qualsevol regulació que redueixi el seu ús pot ser llegida positivament!

Les emissions de CO₂ del sector turístic corresponents al transport

TURISME RURAL, CÀMPING O FURGONETA. QUINES OPCIONS SÓN MÉS SOSTENIBLES I GENEREN MENYS IMPACTE?

Darrerament, sobretot després de la pandèmia, hi ha hagut una proliferació del turisme camper. Com el turisme rural o de càmping, és una pràctica que busca allunyar-se de les zones massificades per gaudir de la natura i escapar del tedi de les realitats quotidianes i de l'entorn urbà. El turisme camper, a més, sovint porta associada la idea del viatge sense límits, de la vinculació del viatge amb la llibertat, una idea que, de vegades, s'alimenta de la cerca de l'entorn paradisiàc, de la natura més salvatge, de l'exclusivitat de l'experiència.

De nou, la massificació d'aquesta pràctica, sobretot després de la pandèmia, ha començat a provocar impactes negatius en els territoris, com per exemple l'acumulació de residus, zones congestionades per l'aparcament de vehicles, etc.

PRACTICAR SENDERS TRAÇATS

Circular per fora de la pista malmet la vegetació, erosiona el sòl i pot perjudicar la fauna que hi habita (i pot afectar greument, per exemple, la nidificació de molts ocells).

La pràctica del ciclisme a l'entorn natural, tot i ser considerada sostenible, pot tenir impactes molt negatius per a l'entorn si es fa fora de la pista, obrint corriols, aprofitant torrenteres, etc.

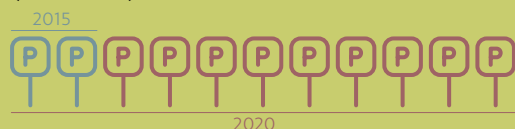

La pràctica per senders amb vehicles motoritzats pot tenir un impacte nefast si es fa per fora de la pista: el rastre que deixen cotxes, motos, quads i altres vehicles motoritzats és difícilment recuperable, sobretot per la gran erosió que provoquen: aixequen roques, aixafen la vegetació i creen nous sots. A banda d'això, el seu impacte sonor, a més de trencar el silenci de l'entorn, espanta i pot fer allunyar la fauna.

ALGUNES DADES SOBRE L'AUGMENT DEL SECTOR DE L'AUTOCARAVANA

A l'Estat espanyol es va passar de 180 àrees per a autocaravanes l'any 2010 a 1.000 àrees el 2020 (ASEICAR).

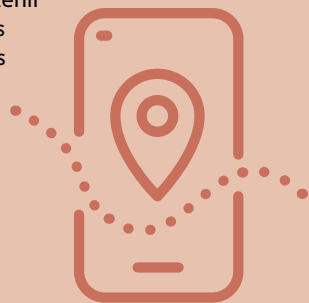

L'any 2015 hi va haver un total de 1.945 matriculacions d'autocaravanes noves; el 2020, la xifra va arribar a 5.838 (Statista).

2015 **1.945**

2020 **5.838**

Per tal d'evitar rutes fora de traçat i els impactes que les app que comparteixen rutes entre persones usuàries poden tenir en els ecosistemes, el Govern de la Generalitat ha arribat a un acord amb Google –propietària de Google Maps i Waze– i Wikiloc, tres de les aplicacions més populars, per prioritzar rutes oficials. La proposta és que aquestes aplicacions puguin tenir en compte possibles restriccions puntuals com les que es produeixen quan hi ha un alt risc d'incendi o altres riscos naturals, així com els períodes més sensibles per a la flora o la fauna.

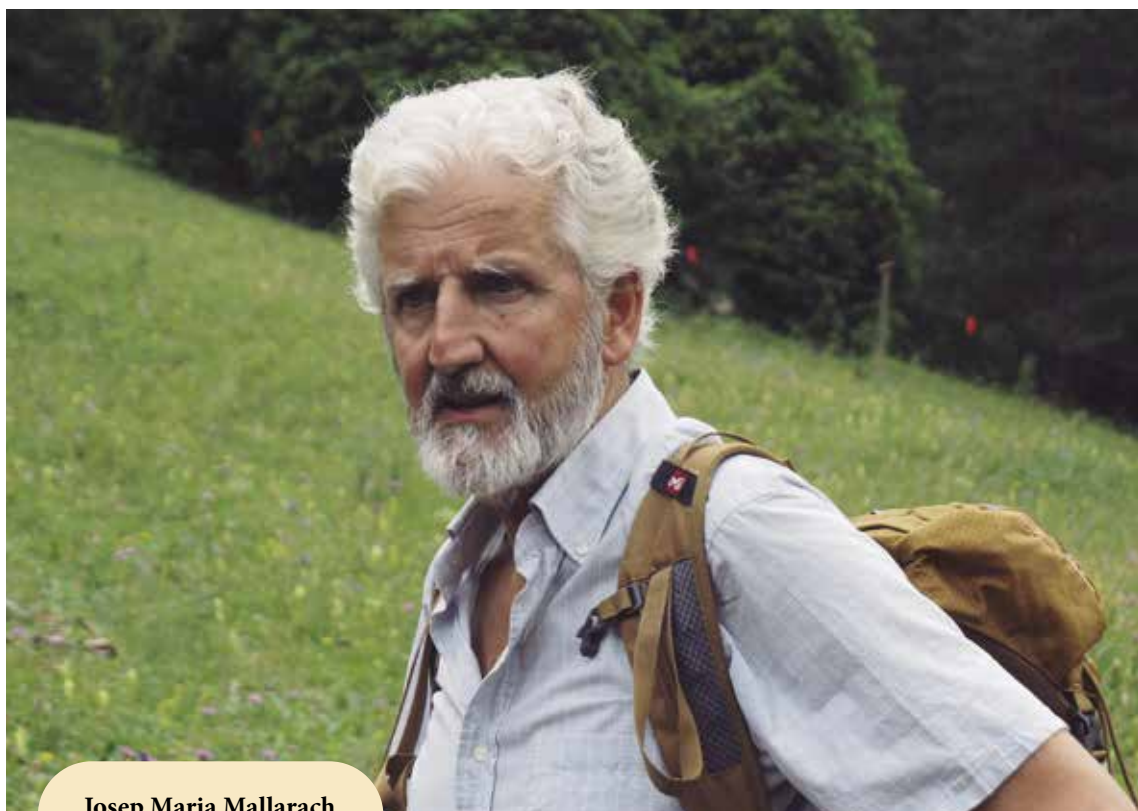

ENTREVISTA A JOSEP MARIA MALLARACH

“ELS VINCLES SOCIALS AMB LA NATURA,
MARE I MESTRA, S’ESTABLEIXEN A PARTIR
DE LES RESPONSABILITATS I ELS DEURES,
MAI DELS DRETS.”

PER MIREIA BOSCH MATEU

Josep Maria Mallarach

Josep Maria Mallarach és doctor en Biologia Ambiental, màster en Ciències Ambientals i llicenciat en Geologia. Actualment coordina l'associació Silene i treballa com a consultor ambiental independent. Amb una llarga trajectòria professional vinculada a la conservació de la natura i el paisatge, ha treballat amb comunitats locals de tots els continents. Convençut que els plantejaments tecnocràtics són part del problema, prioritza abordatges que integrin les cosmovisions i els valors culturals i espirituals més resilents en la gestió i la governança dels espais naturals.

MB La manera que tenim d'entendre la natura, d'imaginar-la, de conceptualitzar-la... condiciona molt la forma en què ens hi acostem i ens hi relacionem?

JM I tant que sí, més del que molta gent pensa. Ara bé, primer hauríem d'aclarir de qui estem parlant amb aquest plural, perquè avui dia coexisteixen una gran diversitat de visions de la realitat; i dic realitat perquè la majoria de llengües del món ni tan sols tenen el concepte de natura equivalent al nostre, perquè no l'han de menester.

MB Quin ús en fa, de la paraula *natura*, la cultura occidental contemporània?

JM El fet que el mot que fem servir en català sigui el mateix que el mot llatí que es feia servir fa vint segles, a l'Imperi romà, porta a l'engany, perquè el seu significat ha canviat dràsticament. L'abast del concepte s'ha reduït gradualment, des del Segle de les Llums, en què es va anar imposant el positivisme, el racionalisme i el reduccionisme materialista. El concepte clàssic de natura, que englobava diversos nivells de realitat, ha acabat reduït a les dimensions tangibles i mesurables. És aquest el nivell on s'han desplaçat les ciències naturals occidentals modernes, que han configurat la visió dominant contemporània. Per tant, el concepte actual és un fragment del concepte llatí, que, com el grec *physis*, englobava múltiples nivells de realitat.

MB En altres llengües, què comprèn el terme?

JM En moltes llengües no occidentals designa una realitat viva, conscient, de la qual els éssers humans formem part. En moltes cultures orals, és anomenada *mare*, *mare terra*, *àvia venerable* o termes similars que tenen en comú el fet de considerar la natura un ésser viu i conscient, sagrat i venerable, que ens sosté, ens nodreix i ens acull, mentre vivim en aquest món. La implicació més important d'aquestes cosmovisions és que els vincles socials amb la natura, mare i mestra, s'estableixen a partir de les responsabilitats i els deures, mai dels drets. Les tradicions codifiquen els deures, començant per l'agraïment, el respecte i la cura, deures que són viscuts amb devoció i reverència, mentre la cultura es manté íntegra.

MB En aquest sentit, podem dir que la paraula *natura* és una amputació d'un concepte molt més gran de la realitat...

JM Sí. I aquest fet ha tingut enormes conseqüències. D'una banda, el reduccionisme materialista ha permès concentrar tota la nostra energia en aquest àmbit ontològic, i assolir un coneixement extraordinàriament extens del que és tangible i mesurable; però com que procedeix per anàlisi, té grans dificultats per generar síntesi i oferir visions holístiques. El racionalisme ha acabat escindint la societat de la natura, el cos de la ment, la ment del cor i la cultura de la natura. Tal com explica l'antropòleg Bruno Latour, un dels trets definitoris de la modernitat és l'escissió natura-cultura. La cultura se separa cada cop més de la natura, fins a enfrontar-s'hi. I com que nosaltres, com a éssers vius que som, formem part de la natura i en depenem –en siguem conscients o no–, aquesta separació ha generat uns efectes patològics o deleteris cada cop més greus en les nostres societats.

MB Has fet referència als conceptes de *mare*, *àvia*, *àvia venerable*... i has dit que, concebant-la així, no hi ha lloc per parlar de drets, sinó més aviat d'obligacions sagrades.

JM Sí, l'èmfasi és en els deures i les responsabilitats, no pas en els drets, siguin humans o de la resta de la natura. Els drets queden implícits en els deures: en la mesura que es compleixen els deures amb responsabilitat, es tenen els drets que corresponen a la funció social. A partir de la Revolució Francesa, quan es configura l'humanisme occidental modern, s'articulen uns drets humans, que pretenen ser universals, cosa que no són, i això té un efecte col·lateral, ben constatable, que és el de deixar sense cap dret la resta d'éssers vius no humans. L'utilitarisme inherent al tecnocapitalisme ignora els drets intrínsecs dels ecosistemes, les plantes i els animals, cosa que explica que hagi impulsat models agraris intensius que maltracten massivament el sòl, l'aigua, les plantes, els animals i moltes de les persones que hi treballen en condicions cada vegada més precaritzades.

MB És curiós, perquè al llarg de la investigació per fer aquest quadern m'he topat diverses vegades amb el concepte de *dret*. I quan parlem

del dret a natura des del món occidental, em sembla que ens referim més a un mena de dret de conquesta que no a una derivació de les nostres obligacions sagrades.

JM Sí, aquest és un tret de la mentalitat occidental moderna, imbuïda en la seva pròpia superioritat, que l'aïlla de tota la resta. Les tradicions més resilientes de la humanitat no es fonamenten en cap "dret de conquesta", sinó en unes cosmologies que situen la humanitat dins de la trama de la vida, amb uns preceptes ètics o morals que garanteixen la salut i la vida bona col·lectiva. Sense sortir de la "bombolla occidental", crec que és molt difícil prendre consciència d'aquests condicionants ideològics, perquè hem nascut i viscut immersos dins d'un sistema de creences dogmàtiques com la del progrés i la superioritat occidental. Però les societats occidentals o occidentalitzades riques són una minoria al món. I encara n'hi ha moltes que conserven una riquesa cultural i espiritual extraordinària que els permet sostenir una vida digna, sana, justa i en harmonia amb la natura.

MB Però ho tenen difícil, per conviure.

JM I i tant que sí, moltíssim! Perquè molts pateixen els efectes del colonialisme econòmic i cultural occidental. Les cultures més resilientes, com les dels pobles indígenes o les comunitats locals fortament arrelades que malden per preservar la seva cultura, estan assetjades, amenaçades, oprimides, i moltes són víctimes d'espoliacions dels seus recursos naturals per abastir la fam consumista d'una minoria de la humanitat que la propaganda ha convertit en insaciable. La nostra petjada ecològica és tan gran, tan injustament desmesurada, que ni la calculem, ni en parlem, i molta gent dona per fet que tenim dret a mantenir-la.

MB Aquest seria un altre tema, oi? Com aquesta visió occidental ha anat desplaçant les altres.

JM No s'ha pas imposat per la seva saviesa, sinó per la seva força, gràcies a la superioritat tecnològica i armamentística, damunt la qual reposa la creença arrogant de la superioritat, que s'estén a tots els àmbits, fins i tot a les polítiques i estratègies de conservar la natura, malgrat les evidències en sentit contrari que mostren que les formes més efectives i resilientes

de conservar la natura són unes altres. A partir de la revolució industrial es desenvolupen processos de creixement exponencial, de població, de consum de recursos, de generació de residus, etc. accelerats, amb un punt d'inflexió molt fort a mitjans de segle passat, quan comença el que alguns autors anomenen l'Antropocè.

MB Quin és per a tu aquest punt d'inflexió?

JM A partir dels setanta, quan l'impacte conjunt de la humanitat va començar a desbordar la biocapacitat planetària, i malgrat que l'homeostàsia de la Terra pot anar absorbint els abusos de què és objecte, podríem dir que és l'inici del col·lapse. La presa de consciència que es produeix aleshores dels "problemes ambientals" explica que comencin a sorgir les primeres polítiques ambientals internacionals i nacionals. Fa mig segle, doncs, aproximadament, que en alguns països occidentals es desperta la consciència ecològica –aquí encara no, perquè vivim les acaballes de la dictadura.

MB Quina lectura fas d'aquestes polítiques ambientals?

JM Positiva, però clarament insuficient. Formen part de la reacció dels sectors més conscients i responsables de les societats materialment riques davant d'unes tendències destructives, injustes, patològiques. Preocupats per l'equitat i pel bé comú del present i del futur, animats per uns principis ètics i de drets humans, etc. intenten donar respostes, des de l'àmbit local fins a l'internacional, amb resultats minsos. Perquè les polítiques ambientals són reactives, sorgeixen per fer front a les tendències tòxiques o perilloses per a la vida, i solen limitar-se als àmbits tècnics, econòmics o polítics i aplicar-se amb moltes dificultats i parcialment. Per això diria que, en conjunt, són més pal·liatives que no pas guardadores. No van a l'arrel dels problemes, que es troba en una cosmovisió, unes creences i uns valors erronis. Això connecta amb un altre concepte, el d'*ecologia integral*.

MB Explica'ns què entenem per ecologia integral.

JM De les diferents formulacions que conec, una de les que més m'agraden és la de la filòsofa

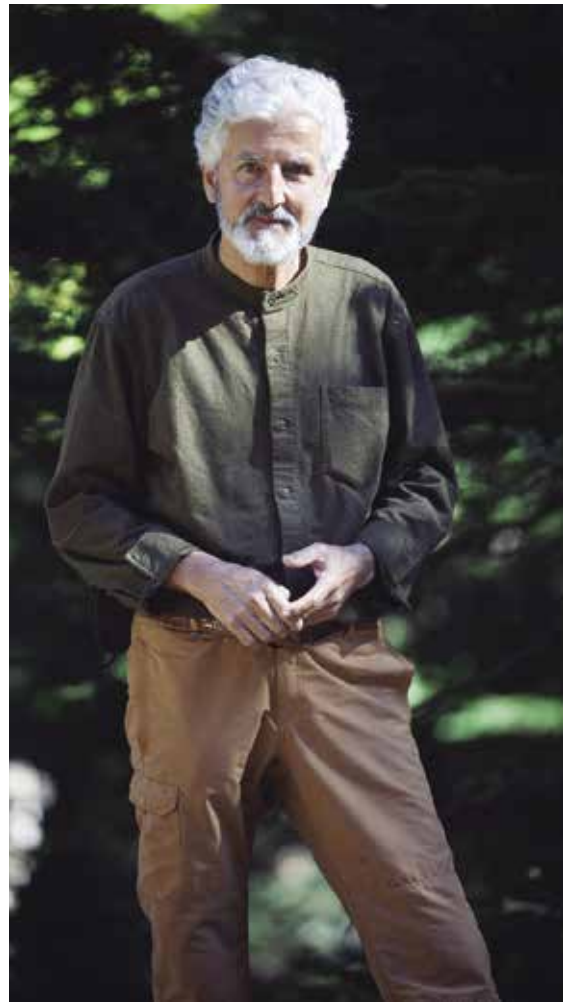
belga Charlotte Luyckx, que considera cinc estrats de la realitat que serveixen per analitzar els problemes ecològics i per valorar les seves possibles solucions: a la superfície hi ha l'estrat tècnic; a sota, l'econòmic; més avall, el polític, i per sota d'aquests tres, que són els que sempre tenim més presents, hi ha els estrats filosòfic i l'espiritual. Les causes de la crisi global es troben a tots cinc nivells, i per tant les respostes també ho han de ser. Els dos estrats invisibles són els que sostenen tots els altres, perquè configuren les creences i els valors, i sense canvis radicals en tots ells serà impossible aturar, i ja no diguem corregir, les tendències insostenibles.

MB És una bona manera per explicar fins a quin punt la cosmovisió determina l'acció, oi?

JM La visió que predomina de la realitat, la cosmovisió, configura les creences dominants, de les quals emanen els valors, que sostenen les actituds que configuren les accions que fem o que deixem de fer. La visió de cinc àmbits interdependents de l'ecologia integral esdevé un metaparadigma que permet entendre la importància que tenen els canvis en cadascun d'aquests cinc àmbits, i, sobretot, la importància d'articular vincles entre els canvis a diversos nivells. Encara que tot això sembli evident, la majoria de les organitzacions i persones del món occidental que voldríem un món més just, pacífic i saludable ens centrem bàsicament en un o dos d'aquests àmbits i tendim a ignorar els altres.

MB Saps què? Em resultaria més fàcil que m'haguessis dit que hem de canviar el sistema econòmic (i mira que és difícil) que no el sistema espiritual o filosòfic. Parlem de disputa cultural.

JM Sense superar la visió materialista del món que s'ha imposat, considero impossible transformar en profunditat els sistemes econòmic, polític i tècnic que s'han desenvolupat al seu damunt. Per això és tan important conèixer quins són els conceptes clau que configuren la visió occidental moderna de la realitat, com han reduït la concepció de la realitat, i comprendre així, per exemple, per què la tecnocràcia i l'optimisme tecnològic que en deriva són tan profundament irrealistes.

MB Realment els orígens es remunten a la Il·lustració?

JM A la Il·lustració hi va haver una gran inflexió, però les arrels són anteriors i s'ubiquen al Renaixement, a grans trets, que és quan s'instaura l'antropocentrisme i es col·loca l'ésser humà al centre. Què hi havia abans al centre de la realitat? La Realitat amb majúscula, la Divinitat, el Tot. Tanmateix, al Renaixement l'ésser humà encara era concebut com una triada, física, psíquica i espiritual, però a partir de la bifurcació cartesiana se simplifica en cos i ànima, després cos i ment... i finalment en fragments del cos o de la ment, que han esdevingut el camp d'innombrables especialitats mèdiques, psicològiques o biològiques... amb moltes dificultats per entendre's entre elles.

MB M'agrada escoltar-te, però quan ho faig em costa connectar amb l'optimisme.

JM Les tendències globals no donen gaires motius per ser optimistes. Altra cosa és l'esperança. L'optimisme reposa damunt dels fets, però quan analitzem a quin ritme estem destruint la biodiversitat, contaminant l'atmosfera, la hidrosfera, generant nous productes perillosos o radiacions tòxiques..., en una paraula, amb quina fúria estem contaminant, degradant, corrompent la natura, i ho comparem amb el creixement de les desigualtats i la concentració de riquesa en menys mans, es fa evident que aquestes tendències no poden perdurar gaire temps més ni poden acabar bé, si no hi ha canvis radicals. Per tant, si parlem de la civilització occidental globalitzada, no sé veure motius racionals per ser optimista. Però la humanitat és molt diversa. I l'esperança és una virtut contrafàctica, com ensenyen tants de relats tradicionals d'arreu del món, perquè es vincula amb altres nivells de realitat.

MB Joanna Macy ens parla d'esperança activa.

JM M'agrada molt com ho formula Macy, inspirada en doctrines budistes: és una manera bonica

i operativa. Posa l'èmfasi a actuar tan bé com puguem vetllant per no aferrar-nos al resultat de les nostres accions. Els resultats no depenen de nosaltres, però sí la qualitat de l'acció, que sigui tan bona, justa, verídica, honesta, preciosa com sigui possible en el context que ens ha tocat viure, i entendre que els seus fruits no depenen de nosaltres. En la tradició occidental, l'estoïcisme de fa més de vint segles ja convidava a centrar l'atenció en allò que depèn realment de nosaltres per tal d'evitar el desengany, la frustració, la depressió. Ep, i això no vol dir pas que ens haguem de quedar passius davant de les injustícies, eh? Tenim tot el dret de lluitar-hi, i sovint tenim el deure de fer-ho, però hem d'evitar aferrar-nos emocionalment al resultat de les lluites. Per això, la pregària estoica demanava força per resistir allò que no podem canviar, coratge per canviar tot el que podem canviar i discerniment per distingir l'un de l'altre.

MB M'ha agradat que fessis aquesta última reflexió perquè, si no, m'estava quedant amb una certa idea de resignació i fins i tot d'individualisme.

JM No, de cap manera. De fet, l'individualisme és un altre tret de la modernitat que s'ha

hipertrofiat en el món occidental modern. Hi ha llengües que no permeten ni tan sols conjugar els verbs en primera persona del singular i només ho fan en primera persona del plural. Algunes llengües tenen tres plurals, un de familiar, un de clànic i un altre que engloba tots els éssers vius. El *jo* individual té molt poc protagonisme; en moltes cosmovisions, se'l considera irrellevant o fins i tot inexistent. En les cultures més resilientes del món, l'entitat humana és sempre una col·lectivitat, una comunitat o un poble. Són profundament realistes.

MB Que, de fet, és així com som: individualment inviubles.

JM La nostra vida és curta. Un individu humà tot sol no pot sobreviure gaire temps enlloc. I una sola família tampoc és viable. El clan, format per entre 40 i 60 éssers humans, normalment emparentats, és la unitat mínima que garanteix la supervivència. Per tant, en moltes cultures fortament arrelades a la Terra, l'ens més petit a valorar no és l'individu, sinó el clan.

MB Continuem amb les formes de concebre l'entorn i de relacionar-nos-hi: naturalesa com a propietat o naturalesa com a bé comunal?

JM Les cultures més resilientes del món es fonamenten en "llegats o dons patrimonials", que són col·lectius o comunals. La majoria consideren que estan al servei de la Terra. També ho fa el segon relat del Gènesi, que posa l'èmfasi a "servir" la Terra i no pas a dominar-la, motiu pel qual és tan poc citat. Avui dia trobo molt útil el concepte de *custòdia*, que trobem arrelat en moltes cosmovisions tradicionals –i que la tradició islàmica té molt treballat (*khilafa*). *Custòdia* és el terme que vam fer servir per traduir el terme anglès *land trust*. La custòdia de la terra no es fonamenta en drets, sinó en la responsabilitat assumida de conservar i restaurar, si és possible, el llegat rebut dels avantpassats, amb cura, per transmetre'ls als nostres descendents.

MB Naturalesa com a escenari o naturalesa com a paisatge?

JM A diferència de l'antic concepte de *natura*, el de paisatge és molt recent, històricament. Al voltant del segle XVII entra en l'àmbit literari

amb les llengües romàniques, però no es difon fins al segle XIX. El geògraf francès Augustin Berque explica que perquè una societat "tingui paisatge" ha de tenir el concepte, la pintura i la literatura de paisatges i ha de crear paisatges o jardins; i aquesta confluència no es va donar a l'Europa occidental fins al segle XIX. Per mi, el concepte *paisatge* té de bo que integra dimensions immaterials, emocions, identitat, pertinença, bellesa fins les seves arrels espirituals... Ens pot semblar meravellosa aquesta flor de cirerer que tenim ara mateix al davant, i si fóssim japonesos potser estaríem asseguts en actitud meditativa, immòbils, esperant que caiguessin els pètals, un delicat missatge de la impermanència de l'existència..., però si ets un científic occidental que has d'estudiar la biologia de la florida del cirerer has de deixar de banda tota emoció per poder mesurar bé el que cerques; i encara que –suposem– la meravella hagi estat l'impuls de la recerca, has d'excloure l'amor per l'objecte investigat. Per això, la ciència moderna és frígida i òrfena de valors. El concepte *paisatge*, en canvi, inclou la dimensió estètica i emocional, es vincula millor amb l'ànima humana i el podem entendre com una alternativa que va sorgir per compensar una part del que havia perdut el concepte *natura* amb la difusió del reduccionisme materialista.

MB Sembla, doncs, que el concepte *paisatge* aconsegueix eixamplar el de *natura*...

JM Lany 2000, quan es va aprovar el Conveni Europeu del Paisatge, em va cridar l'atenció que el lema fos "El paisatge és el reflex del nostre ésser més interior". Un pensament intuïtivament revelador, profund, però complex d'explicar en països com el nostre. A Catalunya, per exemple, el paisatge que ens envolta reflecteix només parcialment el nostre "ésser més interior" perquè la petjada ecològica del nostre estil de vida és, pel cap baix, vuit vegades superior a tot el territori de Catalunya. Els paisatges que reflecteixen aquesta desmesura, paisatges destruïts, degradats, contaminats, etc. estan molt lluny, generalment en altres continents o altres oceans, d'on importem la majoria dels recursos que consumim. Per exemple, els paisatges de les mines de coltan del Congo o els de les taies arreu de la taigà russa o siberiana.

Així doncs, el concepte *paisatge* permet abordar, d'una banda, la dimensió emocional i anímica que queda exclosa del concepte *natura* i de l'altra, ens ajuda a comprendre la nostra responsabilitat, perquè reflecteix exteriorment el nostre estil de vida, els nostres patrons de consum, la nostra mentalitat, valors i creences.

MB Sobre aquesta capacitat per desbordar la mirada científica em sembla molt bona i interessant la feina de Robin Wall Kimmerer.

JM És clar! Perquè, per una banda, és hereva de la tradició indígena i, per l'altra, és ecològica de formació i professió i elabora una síntesi original. Però fixa't que és supervivent d'una tribu delmada, la dels potawatomi, molt maltractada, que ha perdut gran part de la seva cultura tradicional. Dubto que si hagués nascut i viscut en una tradició més íntegra hauria tingut l'interès per aprendre les ciències ecològiques modernes; segurament no li hauria calgut. Avui dia, persones com ella, lúcides, eloqüents i coratjoses, fan de pont entre dos mons.

MB Tornem al tema de la natura i a les formes que tenim per recuperar la reconexió profunda, allò que s'ha anat escindint d'ençà de la modernitat.

JM Com que som natura, reconnectar-hi profundament sempre és al nostre abast. Però cal que hi hagi un fort desig, un anhel, que permeti posar distància i deixar de banda, temporalment, els artificis tecnològics. Durant anys he tingut la sort de dirigir i participar en activitats amb aquest propòsit i dono fe que les pràctiques contemplatives silencioses poden transformar en profunditat. El requisit principal és sortir de la bombolla tecnològica, de confort, un mínim d'uns quants dies, alguna setmana si pot ser. A Catalunya podem trobar una gran diversitat de propostes meditatives i contemplatives a la natura que poden ajudar a aturar-nos, a apaivagar la ment distreta i a començar a experimentar i viure una connexió amb la natura més pregona, més sana i significativa.

MB Aquí a la Garrotxa es fa ja prescripció de natura.

JM Sí, la Garrotxa és una de les comarques capdavanteres en prescripció social de natura,

sobretot per a persones diagnosticades amb diferents tipus de problemes mentals (angoixes, depressions, estrès, etc.). El programa es va impulsar fa tres anys des del Centre d'Atenció Primària de Les Preses i s'ha estès a d'altres municipis (Olot, Vall d'en Bas, Castellfollit de la Roca, etc.), impulsat per un equip de metgesses. El seguiment que en fan les REBEC demostra uns resultats molt bons. Avui justament començava la primera sessió de primavera!

MB I com funciona?

JM Les immersions al bosc sempre es fan en grup, d'entre set i deu persones. Són passejades lentes, silencioses, guiades, que solen durar tres o quatre hores, sense cap dispositiu digital. El programa dura set setmanes i el més rellevant de tot no és pas la millora que experimenten en la seva malaltia, sempre positiva, sinó que el canvi de relació amb la natura es fa efectiu i els empodera de manera que si en el futur tornen a sentir, per exemple, que sorgeix l'angoixa, sabran de quina manera podran adreçar-se a la natura per dissoldre-la.

MB Hi ha més propostes d'aquest tipus?

JM El passat 22 de març va tenir lloc a Girona la primera jornada sobre "Salut mental i natura", organitzada per l'associació Bated Natura, on es van presentar diverses experiències i algunes propostes molt interessants per complementar un sistema sanitari excessivament decantat cap a la salut física. L'any 2020 es va crear la Taula Salut i Natura, que agrupa entitats i persones dels sectors públic, social i privat i és sostinguda per la Xarxa de Conservació de la Natura. L'any abans, l'associació Sèlvans, que es dedica a la salvaguarda de boscos madurs amenaçats, va organitzar un congrés internacional sobre teràpia forestal a Girona. Totes aquestes propostes, i d'altres de similars, són alternatives als plantejaments sanitaris que imposen les grans farmacèutiques. I vull remarcar que els resultats són molt esperançadors. Per exemple, han permès a molta gent desvincular-se de les addiccions als psicofàrmacs.

MB M'agradaria que ens fixéssim en altres experiències que val la pena tenir en compte.

JM En un dels grups internacionals d'experts de la UICN en què participo hem elaborat diverses

guies de bones pràctiques, sempre inspirades en els millors exemples que hem identificat i estudiat. La darrera, publicada en anglès el 2022, que aviat sortirà traduïda al castellà, es dedica a la rellevància cultural i espiritual de la natura en la gestió i la governança dels espais naturals protegits i conservats –entenent com a conservats aquells que han estat sostinguts per sistemes consuetudinaris, generalment comunitaris, i no pas per sistemes legals occidentals. L'anterior guia es va dedicar als llocs naturals sagrats als quals s'han superposat espais naturals protegits moderns. En l'àmbit espanyol, vam impulsar una guia de bones pràctiques per salvaguardar el patrimoni cultural immaterial, entès com el conjunt de coneixements ecològics tradicionals, la governança, la toponímia, els adagis, la gastronomia..., una gran riquesa que molts gestors dels espais naturals protegits ignoren perquè es concentren en el patrimoni natural i desconeixen els vincles amb el patrimoni cultural. Trobo necessari i saludable parlar de bones pràctiques, perquè de males notícies ens en sobren. Per això, al noticiari del web de l'associació Silene vam decidir difondre només bones notícies.

MB Exacte, i ens cal parlar d'allò que sí que tenim o que hem tingut i fixar-nos en tot allò que sí que fem. Ens cal rescatar aquests fragments de realitat.

JM M'agrada que parlis d'aquest sí. Hi ha cultures i cosmovisions menys dualistes, o més unificades, si vols, que no tenen la paraula *mentida*, perquè els és inconcebible; com no tenen els conceptes de *lletjor* o de *maldat*. En allò que nosaltres considerem un mal, hi saben veure un bé, ni que sigui petit, capgirat o potencial. Trobo sàvia aquesta manera de veure les coses perquè, com més ens fixem en allò positiu, més ens vinculem a la realitat, perquè la veritat, la bellesa o la bondat són més reals que no pas l'absència. I la seva absència, quan es manifesta, fa la seva funció, sempre transitòria.

MB Preguntar-te, a aquestes alçades de l'entrevista, per les figures legals de protecció de la natura em sembla pràcticament una banalitat...

JM Fa vint anys vam coordinar, des de la Institució Catalana d'Història Natural, un treball participatiu amb un centenar de científics

naturalistes per avaluar l'efectivitat del sistema d'espais protegits que hi havia en aquell moment a Catalunya. La vam publicar el 2008. Va ser la primera i única vegada en què s'ha avaluat l'efectivitat d'aquestes figures legals. Els resultats mostraven que entre un terç i la meitat sobre les quals tenien informació havien empitjorat el grau de conservació des de la seva declaració. Alguns parcs fan memòries explicatives anuals de les seves activitats, però no se n'avaluen els resultats. El bloqueig que hi ha per fer avaluacions crec que prové de la por de posar en evidència que les figures legals de protecció de la natura no poden conservar allò que tenen la missió de conservar. Però Catalunya no és pas gaire diferent, en aquest sentit, de la mitjana mundial. Globalment, s'estima que només un 21% dels espais protegits que avaluen la seva efectivitat són "raonablement efectius"; la majoria són etiquetes que han funcionat, sobretot, de reclams turístics.

MB És sorprenent que no puguin desplegar aquella activitat per la qual existeixen: la protecció i conservació. No?

JM Cal entendre com i quan van sorgir aquestes figures de protecció legal, i com s'han hagut d'adaptar a un context en què la diversitat natural, sigui biològica o no, es destrueix i s'empobreix cada any. El declivi de les poblacions de fauna silvestre que ha experimentat Catalunya els darrers vint anys és del 25%. Les poblacions de peixos d'aigua dolça autòctons han col·lapsat en més d'un 90%. En el context de tendències insostenibles globals i regionals, són figures pal·liatives que no tenen ni la força ni les eines per aturar les pressions i les amenaces més greus que pateixen. Què poden fer, per exemple, davant de la influència dels grups de pressió turístics, que han sabut convertir la protecció legal en reclam, en un esquer, per atraure més turistes? Encara que un parc decidís no promoure el turisme, no pot evitar que el sector turístic ho faci. Estem en un dels països més turistificats del món. Sense parlar de l'abús que algunes persones fan de les xarxes socials, publicitant llocs fràgils que no s'haurien de difondre, un abús quasi impossible de controlar. Si Joan Maragall aixequés el cap, no podria escriure el poema que va dedicar a la Fageda d'en Jordà.

REPORTATGE

LA DEFENSA DEL TERRITORI S'INTENSIFICA PER TRENCAR AMB LA LÒGICA DEL CONSUM DE NATURA

BERTA CAMPRUBÍ

Paisatges de Canal Roya, una vall semiverge amenaçada per un projecte de telecadira gegant que connectarà dues pistes d'esquí al Pirineu Aragonès. Foto: JOSÉ ANDRÉS LÓPEZ

Múltiples lluites en defensa del territori s'articulen i consoliden a poc a poc un moviment social estès a tots els Països Catalans que alerta dels perills del turisme de masses, els macroesdeveniments esportius i l'extractivisme.

Malgrat les alertes ja activades davant la velocitat de la crisi climàtica i ecològica, continuen creixent les activitats turístiques, esportives i lúdiques que converteixen espais naturals en béns de consum. L'exemple més gràfic són unes pistes d'esquí o una platja plena de gandules de pagament. La perspectiva antropocèntrica amb què la societat occidental mira el territori fa que l'estiguem destruint a passes gegants. Aquestes activitats i l'aflluència de persones que comporten tenen uns impactes significatius als espais naturals on s'instal·len i el seu entorn. I aquests impactes, en la majoria d'ocasions, són negatius i converteixen els territoris en llocs menys acollidors per a les seves habitants.

Durant la pandèmia vam poder veure com alguns espais naturals van recuperar una quantitat i una diversitat de fauna i flora que només algunes àvies recordaven. També només algunes àvies recordaven nens i nenes jugant a pilota a la plaça de la Catedral de Barcelona, habitualment ocupada per milers de turistes. Aquests canvis, en termes generals, ens van agradar, però no en vam aprendre: després de tres anys consecutius de nivells d'arribada de turistes força baixos –3,8 milions l'any 2020–, el passat 2023 vam vèncer rècords pre-pandèmics: 18 milions de turistes de l'estranger han passat per Catalunya i 80 milions per tot l'Estat espanyol. Això fa que el turisme sigui una de les bases de l'economia del país i de l'estat, però no estan en qüestió els impactes d'aquesta entrada de riquesa.

Davant d'una conjuntura tan contradictòria, durant les últimes dues dècades s'han anat definint amb contundència una sèrie d'iniciatives contra projectes concrets de lògica comercial, turística o extractivista als Països Catalans i arreu de la península. No a la MAT, STOP Eurovegas, SOS Costa Brava, STOP Jocs Olímpics, Zeroport contra l'ampliació de l'Aeroport del Prat, Aturem Hard Rock, STOP Agroparc d'Ametller Origen, Ubicació Racional de les Renovables, Salvemos Canal Roya o Al Molinar Port Petit són alguns dels molts processos organitzatius que, a poc a poc i cada cop més enxarxats, comencen a dibuixar una articulació de processos en defensa del territori. Un moviment que denuncia els impactes d'aquests macroprojectes i s'organitza

per evitar-ne la instal·lació o minimitzar-ne les conseqüències.

Tot i que encara és una expressió tímida, ja és possible anomenar-lo moviment perquè està enxarxat, perquè mou masses en mobilitzacions puntuals i perquè fins i tot s'ha celebrat ja una Primera Trobada de Lluites en Defensa del Territori als Països Catalans al juny de 2023. Té unes cares visibles, però està compost per milers de col·lectius, assemblees, associacions de veïns i veïnes i comunitats rurals i urbanes. I no es dedica exclusivament a lluitar en contra de les iniciatives que empreses privades i públiques pretenen instal·lar als territoris, sinó que s'ha caracteritzat per construir propostes i obrir debats sobre models alternatius.

Un conjunt de processos que sens dubte ha begut d'experiències de defensa del territori a l'Amèrica Llatina i que per això també ha aconseguit qüestionar certes definicions. "Per mi territori és un concepte que ho engloba tot, Pirineu és territori però Barcelona també és territori. El concepte de natura, en canvi, és ambigu, imposat, construït", assegura Bernat Labaquiol, enginyer agrònom i activista de la Plataforma Stop Jocs Olímpics. "Els nostres avis no parlen de *natura*, parlen de camp, de bosc, de país. El concepte de *natura* ve amb la idea de separar l'ésser humà de la natura que tant li interessa al capitalisme per fer una explotació de tipus extractivista. En realitat, natura és tot", continua el jove de la Seu d'Urgell.

A més, aquest moviment de processos que defensen el territori ja acumula victòries: fruit de la mobilització i la pressió en el debat polític, no va haver-hi Eurovegas al Prat de Llobregat, no hi ha per ara ampliació de l'aeroport del Prat i no hi haurà Jocs Olímpics d'Hivern als Pirineus catalanoaragonesos l'any 2030. De vegades, a més, la defensa del territori ha arribat a definir l'agenda municipal de pobles i ciutats i també la nacional, tal com hem vist recentment amb la convocatòria imprevista d'eleccions a la Generalitat de Catalunya el 12 de maig de 2024, derivada indirectament de la lluita Aturem Hard Rock. És una dinàmica estesa i té força. "Si la lluita fa cent anys es va concentrar a les fàbriques, ara s'ha desplegat sobre tot el territori perquè el capitalisme ha colonitzat tot el territori", argumenta Labaquiol.

L'ILLA PIONERA EN DEFENSA DEL TERRITORI

Si parlem de defensa del territori als Països Catalans, cal remarcar que qui ha obert camí des dels anys setanta és una petita illa que es va veure amenaçada per aquesta lògica turística de consum de bellesa i confort que oferien les seves platges. El Plan Provincial de Ordenación de Menorca de 1973 feia una proposta d'ordenació bàsica de l'estructura urbanística que, en definitiva, pretenia edificar tota la costa de l'illa. “Els espais emblemàtics actuals com Macarella, Turqueta, Binigaus o l'Albufera des Grau tenien previst urbanitzar-los”, assegura Miquel Camps, coordinador de política territorial i històric activista del GOB-Menorca (Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa), una associació ecologista sense ànim de lucre que treballa a les Illes Balears amb l'objectiu de “fer compatibles ses activitats humanes amb els valors ambientals”.

Contra aquesta planificació franquista es van produir mobilitzacions importants i constants des de finals dels setanta fins als noranta. La població menorquina tenia clar que la instal·lació d'aquest projecte tindria un impacte negatiu en el seu model de vida. A més, “a ses illes sa gent s'identifica amb es territori perquè està clarament delimitat i a Menorca això és especialment intens”, assegura Camps. La seva organització, el GOB, va néixer precisament en aquesta conjuntura i ha tingut un paper clau durant les següents quatre dècades en la definició de polítiques territorials a les Balears. “Es GOB neix per combatre aquest futur negre i buscar una alternativa: hem lluitat molt per canviar es model depredador de s'illa”, continua. A finals dels anys vuitanta, es va obrir un debat popular i associatiu amb repercussions institucionals que va acabar apostant per declarar tota l'illa de Menorca com a Reserva de Biosfera, una categoria que té per objectiu conciliar la conservació de la natura amb l'ús dels recursos naturals des d'una perspectiva de desenvolupament sostenible.

Mobilització del GOB Menorca per una illa sostenible. Foto: GOB MENORCA

El títol de Reserva de la Biosfera, atorgat per l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO), es va aconseguir el 1993 però, tal com explica Miquel Camps, “no tenia encara rang de norma. La norma no es va materialitzar fins que vam aconseguir construir el Pla Territorial Insular, el 2003 que, a diferència de les altres illes, reduïa substancialment el creixement urbanístic”. Gràcies a aquest procés, es van eliminar aproximadament 60.000 places turístiques de les que hi havia previstes, “i, el més important, es decideix que al sòl rústic no es poden fer més habitatges”, continua l'activista del GOB. Victòries assolides des de l'organització social que han aconseguit consolidar un tret diferencial de Menorca: poder viatjar per llargues carreteres veient a banda i banda grans extensions de paisatges estrictament agraris o naturals. Així doncs, la Menorca que coneixem avui dia és la que és gràcies a un moviment autoorganitzat als setanta i vuitanta per defensar el seu territori.

Fa més o menys vuit anys, però, amb l'aparició del fenomen Airbnb, la cosa ha canviat. “Aquestes plataformes han facilitat que sa gent pugui llogar ses seves cases en es turistes i això ha fet que a Menorca, on a diferència de les altres illes s'havien establert uns mecanismes perquè no succeís, s'hagin sobrepassat els límits màxims d'arribada de turistes que teníem establerts. Avui arriben més turistes que

mai, això se comença a massificar”, denuncia Miquel Camps. Estem parlant d'entre 15.000 i 20.000 cases arrendades per a turistes en una població resident de 96.000 persones durant l'any i 240.000 a l'estiu, segons ha investigat el GOB.

Aquesta massificació del turisme ja normalitzada a Mallorca i Eivissa, a Menorca ha comportat l'empitjorament d'una problemàtica ja crònica, la manca d'habitatge. Altres impactes negatius derivats directament del turisme els trobem en els nivells de consum d'energia i d'una aigua que prové íntegrament d'aqüífers. “Ara se'n consumeix més del que sa natura regenera i s'ha obert un debat sobre es model a seguir, si un model nòrdic de zones verdes, de piscines o un model més sostenible i propi d'aquí”, assegura Camps. Les organitzacions segueixen obrint debats i confrontant i pal·liant els impactes del turisme massiu, però la lògica de consum de natura també avança.

LA DEFENSA DE LES MUNTANYES

A banda de les costes, les altres grans afectades pel model de consum turístic i recreatiu són les muntanyes. A Aragó i a Catalunya el sistema muntanyós dels Pirineus ha estat buscat també per turistes i macroprojectes d'arreu que hi troben la

bellesa i la topografia perfecta per fer-hi activitats com senderisme, esports de neu, viatges aeris, barranquisme, ràfting i un llarg etcètera. La diversificació d'activitats que ha viscut la serralada de 425 quilòmetres d'extensió en les últimes dècades ha fet que el turisme sigui menys estacionari que abans i que, per tant, creixi i es mantingui durant tot l'any. Això ha acabat consolidant les diferents varietats de turisme que cada vegada estan més de moda. "Turisme de natura, turisme rural, turisme sostenible, turisme de família, turisme d'esport; al final les conseqüències per a la gent que vivim als territoris turísticats és la mateixa: augment del preu de l'habitatge i feina precària", denuncia també Bernat Labaquiol.

Fa uns anys la notícia que els governs de Catalunya i Aragó s'havien postulat a la convocatòria dels Jocs Olímpics d'Hivern de 2030 oferint aquest territori com a escenari d'un macroesdeveniment mundial va arribar per sorpresa a les seves habitants. Això ja de per si plantejava una qüestió important: De qui són els territoris? Qui decideix què hi passa? No s'havien fet consultes populars, no s'havien presentat informes d'impacte mediambiental. Per això van néixer en ambdós territoris lluites que qüestionaven aquesta postulació.

Per Bernat Labaquiol, la Plataforma Stop Jocs Olímpics "ha estat una proposta de defensa del territori: hem aprofitat un macroprojecte que plantejaven el govern i la patronal i que sabem que seria mediàtic per parlar de com volem organitzar el nostre territori i quines relacions socials hi ha d'haver, i ho hem fet des de la perspectiva de Pirineu, un territori que històricament ha estat molt inconnex entre ell, on cada vall mirava cap a Barcelona, on no hi havia una relació de pertinença entre les diferents comarques... Hem treballat per generar aquesta part més espiritual, simbòlica i identitària com una mateixa unitat".

Des de jornades de formació multitudinàries fins a mobilitzacions i reunions amb sectors estratègics i de la política institucional, aquest procés de lluita ha facilitat l'articulació i la consolidació d'un territori amb consciència i coneixement de si mateix. Tot i que des d'alguns moviments socials de Barcelona es van voler sumar de seguida a la lluita, el relat de la negativa als Jocs Olímpics d'hivern es va voler liderar des d'una perspectiva

rural i aquesta també va ser una aposta, "perquè sovint hi ha concepcions molt diferents del territori i de la natura des de la urbanitat i des de la ruralitat", continua l'activista de la Seu.

Per la seva banda, el primer manifest de la Plataforma Stop Jocs Olímpics Aragó assegurava que aquest macroesdeveniment, "lluny d'ajudar-nos a afrontar els reptes que planteja el futur, tan sols agreujarà molts dels problemes socioeconòmics i mediambientals que arrossega el nostre territori". Una de les seves membres, Maribel Martínez, es defineix com una dona aragonesa ecofeminista que defensa el territori i "a l'Aragó defensar el territori significa defensar la conca del riu Ebre i les muntanyes", assegura.

Martínez explica que "les famílies que manen a l'Aragó es van concentrar fa unes dècades en el negoci del ciment i el maó i quan aquest va decaure van veure que el nou negoci estava al Pirineu i en la colonització de les energies renovables. Ara s'han centrat en l'ampliació de pistes d'esquí, que al darrere amaga també el negoci immobiliari amb l'edificació de segones residències". Com a membre de la Plataforma en Defensa de les Muntanyes d'Aragó (PDMA), va formar part de la lluita contra els Jocs Olímpics. "Vam obtenir una victòria però no està tot guanyat, el govern no ha llençat la tovallola i ja han declarat que es presentaran a pròximes convocatòries de la competició", es lamenta l'activista.

Actualment el pols més important de la PDMA és Salvem Canal Roya, una campanya per conservar una vall gairebé verge que el govern té previst destruir amb la instal·lació d'una macrotelecabina de més de 4 quilòmetres de llarg que connecti les estacions d'esquí de Formigal i Astún. Per Maribel Martínez, es tracta d'un "atemptat ecològic, una autèntica barbàrie, perquè s'hauran de fer grans moviments de terra, es farà una carretera per entrar amb maquinària pesant i grans voladures de territori a la zona de més valor paisatgístic per construir una estació soterrada. Canal Roya és la zona menys maltractada de les nostres muntanyes fins ara; en una situació de canvi climàtic el que hauria de fer el govern és cuidar-la, no destruir-la".

En un territori significativament especialitzat en turisme de neu, aquest projecte finançat amb fons europeus es presenta com un foment del turisme sostenible perquè evitaria que els esquiadors recorrin 89 quilòmetres de distància entre una

Paisatges de Canal Roya, una vall semiverge amenaçada per un projecte de telecadira gegant que connectarà dues pistes d'esquí al Pirineu Aragonès. Foto: JOSÉ ANDRÉS LÓPEZ

estació d'esquí i l'altra. Una dinàmica que es repeteix en el relat de molts macroprojectes: busquen justificar-se amb una narrativa verda, ecològica i sostenible que, a curt termini, evitarà contaminació o portarà riquesa a la regió d'una manera menys nociva per al clima. Però es tracta d'una lògica cega si no incorpora la mirada a llarg termini, que la invalida totalment. "Cada cop hi ha menys neu, qui sap si les pistes podran obrir d'aquí a uns anys, i el mal ja estarà fet. El model que impera sempre és el del capitalisme salvatge. I en aquest model la defensa del medi ambient i de les muntanyes no hi té cabuda", denuncia l'aragonesa.

De fons, hi ha una altra problemàtica que és conseqüència directa d'aquesta museïtzació i comercialització dels territoris: l'elitització en l'accés als espais naturals. "Nosaltres no estem en contra del turisme, estem en contra de l'"eivissització" del Pirineu, de la massificació del turisme, que ha fet que alguns parcs ja hagin hagut de regular l'entrada perquè no hi ha aparcament, que ha fet que falti aigua a l'estiu i se n'hagi de comprar, que ha fet que les treballadores d'aquí no tinguin on viure pels preus prohibitius de l'habitatge", denuncia també Maribel Martínez. Com les muntanyes aragoneses, molts espais naturals massificats pel turisme han trobat en el cobrament d'una entrada per accedir-hi o en les places de pàrquing, una via per regular i disminuir lleument l'arribada de persones.

A causa de l'opacitat que ha caracteritzat no solament l'actual govern aragonès PP-VOX, sinó la

majoria de governs anteriors, no està encara clara la data d'inici del projecte Canal Roya. "Estem expectants, creiem que quan acabi la neu entraran les màquines", es lamenta Martínez. Salvem Canal Roya està organitzant actualment una marxa d'Osca fins al Canal Roya, del 4 al 12 de maig, per seguir protestant contra aquesta iniciativa privada. "Aquesta marxa ens servirà per seguir conscienciant els habitants dels pobles de la zona dels impactes que tindran tant Canal Roya com altres projectes que es preveuen al Pla Pirineus", explica Martínez. "Hem de tenir en compte que els qui ens governen, si us dic que són negacionistes del canvi climàtic em quedo curta", afegeix alarmada.

Davant l'avançada de projectes depredadors, hi ha diverses alternatives i maneres de protegir els territoris en debat. En el cas de Canal Roya, s'apunta clarament cap a declarar la zona com a parc natural. De fet, "aquest és un projecte que feia molts anys que estava a un calaix, i quan es va començar a debatre la Federació Aragonesa defensava que Canal Roya fos declarat parc natural, però ara que s'ha tornat a engegar el projecte no té la mateixa posició; sembla que hi ha més interessos en joc", explica Maribel Martínez.

Per a Bernat Labaquiol s'ha de mirar amb lupa i ser crític amb les mesures i polítiques que s'estan aplicant als territoris des de fa unes dècades amb el canvi climàtic. Segons ell, va en augment una lògica de "conservar la natura mitjançant pagaments ecosistèmics delimitant zones que es

poden explotar i zones que es converteixen en reserva de la natura, continuant amb aquesta idea de separació de l'home i la natura. Nosaltres trobem que això respon a l'imaginari simbòlic que necessita la indústria turística per generar atracció cap a diverses zones com els parcs naturals”.

COM CAMINAR PER DEFENSAR EL TERRITORI GRAN

Costes, muntanyes, cales i basses, el turisme de masses i l'arribada de macroprojectes afecta negativament els territoris i cada procés que busca evitar-los o reduir-los es converteix en un respir per a la naturalesa i en una mica més de múscul social per continuar proposant models diversos enfront de l'explotació, l'especulació i la museïtzació de la natura. “La victòria no és només que no es facin els Jocs Olímpics, la victòria és tenir un territori organitzat i fer convergir lluites”, assegura Bernat Labaquiol.

Una convergència de lluites que segueix estant per construir i que és imprescindible. “I quines lluites hem de poder fer convergir al voltant de la lluita contra l'especialització productiva, per exemple, al voltant del turisme o al voltant de l'agroindústria?”, es pregunta Labaquiol. “Doncs si ens en anem al port, ens trobem amb situacions d'explotació laboral i podem convergir amb sindicats. Si ens en anem als escorxadors, ens trobem amb situacions d'agressions sexuals i hem de poder convergir amb els feminismes. Si ens en anem al sector turístic, ens trobem les *kellys* i hem de poder convergir amb els feminismes i l'antiracisme”, enumera l'activista de la Seu d'Urgell, admetent que falta molt per fer.

Si la lluita en defensa del territori es planteja només des d'un punt de vista occidental catalanocentrat, no estarà defensant el territori gran, entès aquí com el món, el planeta, els seus pobles, les seves selves, els seus rius, la seva biodiversitat. Si defensem el territori des d'una mirada ecologista que només sent la pressió que li genera la velocitat de l'emergència climàtica, però no veu la pressió que genera en les dones les violències patriarcales o en els col·lectius de persones migrants la Llei d'estrangeria o el Pacte Europeu de Migració i Asil, no estem defensant el territori per a tothom. Per

exemple, “qui està aguantant l'agroindústria? Temporers i treballadors migrants i racialitzats en unes condicions deplorables. Aquí hem de convergir amb l'antiracisme”, comenta, amb autocrítica, Labaquiol.

Fins i tot dins l'ecologisme que defensa el territori es materialitzen cada dia divisions i discriminacions entre edats, entre gèneres, entre orígens. Maribel Martínez, que també és una històrica d'Ecologistes en Acció, assegura que “ens passa que les més joves ens critiquen perquè diuen que no som ecologistes pel fet de no ser veganes. Penso que hem de fer un front molt ampli, que ens hem de respectar entre totes. Si ens quedem en el veganisme ortodox, perdem moltes altres coses, hem de sumar i alhora hem de decriure i hem d'arribar a una forma de viure amb menys consum, sens dubte”, sentència.

Per altra banda, tot i que la presència de dones en aquestes lluites és moltes vegades majoritària, els portaveus i les cares visibles són predominantment masculines. “A la Plataforma en Defensa de Les Muntanyes de l'Aragó el paper de les dones és molt important, però encara ens costa, encara ens toca treure el colze per dir: companys, estem aquí!”, denuncia Maribel Martínez. “Hi ha els qui opinen, hi ha els portaveus i després hi ha la feina als carrers, que aquí és on som moltes feministes. Posem el cos per algú altre, i ho fem mútuament. Posar el cos per algú altre és una expressió que m'agrada molt. Necessitem aquesta renovació”, continua l'aragonesa.¹

“Tot això ens està passant perquè s'ha abandonat molt el foment de l'associacionisme. Quan hi ha col·lectius actius que fan una tasca de vigilància estem frenant els mercats que són absolutament depredadors”, assegura Miquel Camps. “És un deure i una obligació que tenim cap als nostres territoris. No es tracta d'anar a un acte puntual, sinó que s'ha de ser persistent i treballar per diferents causes de manera permanent. Necessitem organitzacions fermes. Quan hi ha això t'adones que el sistema no està tan preparat com sembla”, conclou l'activista des de Menorca.

1 N. de la T.: Martínez utilitza el terme *acuerpar*, propi de Costa Rica i el Panamà, que segons la RAE vol dir ‘donar suport’: “Ens *acuerpem* mútuament, això sí, i aquest és un terme que m'agrada molt, necessitem aquesta renovació, ens hem d'*acuerpar*”.

SELFIES DEPREDADORES

L'auge de les xarxes socials i la performance identitària en què s'ha convertit la publicació constant de les anomenades *selfies* representen un abans i un després per als espais naturals. En aquest aspecte, Bernat Labaquiol, des del Pirineu català, és crític amb la manera en què s'ha fet la reintroducció de l'ós al Pirineu, perquè interpreta que s'ha fet «des d'un vessant de conservacionisme neoliberal, dient-nos “no tindreu pagesia però tindreu un flux de gent que vindrà a fer fotos de l'ós”», denuncia amb ironia. En efecte: que absolutament tots els turistes arribin als territoris amb un aparell gairebé enganxat a la mà que incorpora sempre una càmera fotogràfica té forts impactes. Racons apartats dels circuits turístics on abans no arribava ningú ara són envaïts per turistes després que una *influencer* n'hagi penjat una foto i les indicacions per arribar-hi.

Miquel Camps, des de l'experiència de Menorca, ho anomena “pressió difusa, és a dir, ha arribat el moment en què hi ha gent per tot arreu. A causa de les xarxes, tots els racons són descoberts i difosos. I cal tenir en compte que allà on no hi arribava ningú és allà on es resguardava la fauna”. Fauna cada vegada més acorralada, ja desplaçada dels seus espais vitals que en algun moment no tan llunyà va poblar, si no tota, gran part de l'illa. “Ara tens gent amb caiac o gent fent escalada a zones de cria, zones on hi havia nius d'aus. S'estan afectant les zones més fràgils, de més valor natural, i els animals es resguarden allà on poden però cada cop tenen menys terreny per recórrer”, continua el menorquí.

Als Pirineus, segons Labaquiol, “està passant sobretot en indrets com ara les basses per banyar-se: les de Coll de Nargó a l'Alt Urgell, les de Beget al Ripollès”, i n'enumera algunes més, però potser és millor no seguir aquí. A banda de les fotos i vídeos a xarxes com Instagram, també s'han popularitzat les notes divulgatives a mitjans de comunicació comercials del tipus “Les vuit millors gorgues del Pirineu”, que massifiquen racons fins ara tranquils. “Al Pirineu estan posant *pals-selfies* a tots els miradors perquè la gent es faci fotos i ho comparteixi a Instagram i el sùmmum de tot és que paguen *influencers* perquè facin fotos i les pengin per promocionar el turisme”, es lamenta l'activista del Pirineu.

“Els qui estimem les muntanyes, les caminem per gaudir de la seva bellesa, dels seus paisatges i dels seus silencis, només trencats pels animals que ens creuem. Qui va a un espai natural per poder-s'hi fer una foto que penjarà a les seves xarxes socials molt possiblement no sabrà respectar la muntanya”, reflexiona Maribel Martínez de la Plataforma en Defensa de les Muntanyes d'Aragó.

MÓN EN MOVIMENT

MIREIA BOSCH MATEU

SALVEMOS CANAL ROYA

El negoci d'esquiar continua atacant els Pirineus

9 Pirineu aragonès

salvemoscanalroya.org

La vall del Canal Roya, al Pirineu aragonès, s'alça per oposar-se al projecte, aprovat pel govern d'Aragó i promogut per empreses privades del sector de la neu, d'unir les estacions d'esquí de la zona (Astún, Formigal i Candanchú). El projecte pertany al hòlding aragonès de la neu Aramón (format pel govern d'Aragó i Ibercaja), la Diputació d'Osca i les tres estacions d'esquí.

Aquesta gran obra compta amb l'oposició de múltiples grups i persones, ja que s'entén que comportarà la destrucció d'una vall emblemàtica i la pèrdua del seu valor mediambiental, geològic i etnogràfic i que és un corredor ecològic de gran importància entre les valls aragoneses i el parc nacional francès.

El desenvolupament del projecte, a més, tindrà impactes negatius en les zones properes, amb l'ampliació de les pistes d'esquí i l'augment del parc d'habitatges per a ús turístic que s'hi vincularà. De fet, a l'estació d'Astún ja hi ha hagut una requalificació d'una parcel·la com a urbanitzable,

que compta amb el projecte de construcció de 800 apartaments i gairebé 200 places d'hotel.

Des de la plataforma Salvemos Canal Roya, es defensa un turisme de muntanya i d'esquí compatible amb la preservació de l'entorn i que no representi una amenaça per a l'entorn natural i cultural, i es fa una demanda clara al Govern d'Aragó i al Ministeri per a la Transició Ecològica per tal que renunciï a finançar el projecte.

SÍ AL YASUNÍ

La vida al centre i el cru sota terra

♀ Equador

sialyasuni.com

El Yasuní és una de les zones amb més biodiversitat del món, declarada parc nacional i també reserva de la biosfera, a Equador. Tot i així, la zona és d'elevat interès per a empreses petrolieres, que no deixen de desplegar-hi projectes extractivistes que perjudiquen persones i territori. L'any 2013, el moviment Yasunidos va iniciar la campanya per fer una consulta nacional que permetés posar fre a l'explotació petrolera. Després d'anys de lluites i repressió, l'agost del 2023 es va fer la consulta. La campanya del Sí al Yasuní va aplegar la força dels pobles originaris, de les dones i dels joves per fer valdre el valor del territori i de la seva gent per sobre del benefici de les empreses privades en general i de la indústria petrolera en particular.

La resposta del plebiscit va ser clara: sí a favor de deixar el petroli sota terra; sí a deixar de banda el model extractivista del petroli i de la mineria, i sí a preservar la natura i les comunitats que hi habiten.

I ara caldrà seguir amb atenció el procés i vetllar perquè el govern no se salti en cap cas el que ja queda recollit a la sentència de la Cort Constitucional. I que la consulta al Yasuní sigui far per a totes aquelles que encara estan pendents de fer.

THE NEVERREST PROJECT

El projecte per deixar de fustigar l'Everest

♀ Barcelona / Katmandú / Delaware

theneverrestproject.org

Aquest projecte neix de la indignació d'alguns alpinistes davant del munt de deixalles que es troben a les muntanyes. Té com a objectiu general la neteja dels cims, però comença pel més simbòlic de tots, l'Everest. Es calcula que actualment acumula unes 50 tones de deixalles, més de 15.000 quilos de rebuig orgànic i més de 100 cadàvers humans als voltants.

Segons l'UICN World Heritage, el departament dedicat al patrimoni mundial de la Unió Internacional per a la Conservació de la Naturalesa, 30.000 persones van visitar l'Everest entre el 2014 i el 2016, mentre que entre el 2018 i el 2019 la xifra ja era de 57.000, la qual cosa ens mostra que el turisme de muntanya no para de créixer, com tampoc ho fa l'empremta humana que deixem després de culminar cada cim.

L'Everest és un cas paradigmàtic d'aquesta conquesta constant de la natura, d'aquest consum ràpid de cims i d'experiències exclusives en què s'abandona pel camí tota consciència de l'entorn i es persegueix l'experiència efímera, sense carregar ni motxilla ni valors.

**MOVIMIENTO
REGIONAL
POR LA TIERRA**

MOVIMIENTO POR LA TIERRA Y EL TERRITORIO

Mil casos inspiradors d'accés a la terra i defensa del territori a l'Amèrica Llatina

♀ Amèrica Llatina
porlatierra.org

El Movimiento Regional por la Tierra y el Territorio és una iniciativa llatinoamericana que pretén recollir mil casos d'accés a la terra per part de poblacions camperoles, indígenes i afrodescendents. Mil experiències que són també mil respostes diferents a la crisi alimentària i climàtica global, mil maneres de fer escac al sistema i també de reivindicar una vida rural més enllà de l'estigma de la pobresa, la marginació o la insatisfacció de necessitats.

Un moviment nascut per promoure el vincle i retorn a la terra, per destacar bones pràctiques d'accés, control i producció i que apunta l'agricultura camperola i indígena com a possibilitat davant de l'agronegoci i el latifundi. Mil iniciatives de defensa del territori com a manera de vida i mitjà de vida davant del negoci.

PEÑALARA, DE LA MUNTANYA FERIDA A LA MUNTANYA RECUPERADA

Desmuntar l'estació d'esquí de Valcotos, exemple pioner per restaurar els ecosistemes de muntanya

♀ Serra de Guadarrama, Comunitat de Madrid

Al parc nacional de la Sierra de Guadarrama s'ha recuperat un espai. Es tracta del procés de desmantellament de l'estació d'esquí alpí de Valcotos. L'estació s'havia construït l'any 1969 i va comportar l'obertura de 6 pistes d'esquí amb una ocupació total de 24 hectàrees, 11 línies remuntadores de 6 quilòmetres de traçat i més de 20 construccions associades. Per sort, el desenvolupament immobiliari associat a negocis d'aquest tipus no s'havia desplegat per controvèrsies amb la legislació urbanística.

La pressió social dels moviments socials duta a terme durant anys, sumada a l'evidència de la destrucció i els danys causats al paratge, van ser clau perquè, a finals del segle passat, s'iniciés el procés de desmantellament i restauració dels ecosistemes perduts durant tots els anys d'existència de les pistes. Unes tasques que encara avui són llegendes com un exemple pioner i una victòria que, tal com la va definir el catedràtic emèrit de geografia Eduardo Martínez Pisón, és també un acte de civilització.

ALIANÇA PER A LA NATURE I LA CULTURA DE LA MEDITERRÀNIA

Pràctiques sostenibles que custodien territoris

mednatureculture.org

Nascuda l'any 2021, l'Aliança per a la Natura i la Cultura de la Mediterrània (AMNC) està formada per un grup d'ONG que treballen per crear consciència i coneixement dels paisatges culturals, defensar les pràctiques tradicionals que els mantenen donant suport als productors tradicionals i per mantenir els beneficis que proporcionen en la biodiversitat i els mitjans de vida locals.

L'Aliança treballa a diferents indrets de la Mediterrània i persegueix diferents objectius: garantir la sostenibilitat econòmica de les economies tradicionals basades en pràctiques culturals; enfortir les capacitats locals per a la gestió sostenible i comunitària; promoure la governança participativa i la gestió del territori, i fomentar la replicabilitat dels mètodes.

SOS COSTA BRAVA

El moviment que defensa la Costa Brava

♀ Costa Brava, Catalunya

soscostabrava.cat

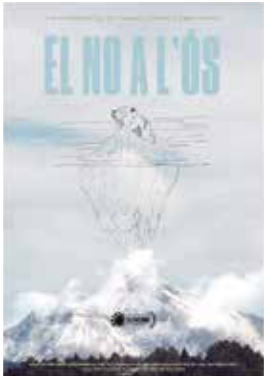
Aquesta federació agrupa més de 25 entitats ecologistes unides amb l'objectiu de lluitar conjuntament per posar fre a una nova onada de projectes urbanístics i d'infraestructures que amenacen de fer desaparèixer per sempre l'essència de la Costa Brava i amb l'objectiu de defensar el territori en tots els seus aspectes: medi marí, biodiversitat, paisatge i patrimoni cultural. L'acció s'articula a partir de principis ecològics, socials i pacifistes i s'encamina a defensar un territori, el de la Costa Brava, que s'entén que ja no pot assumir nous impactes i la defensa del qual cal garantir per tal que es puguin preservar els darrers vestigis verges.

LOS DERECHOS DE LA NATURALEZA**DURADA:** 53 minuts**PAÍS:** Estats Units**DIRECCIÓ:** Isaac Goeckeritz, Hal Crimmel i María Valeria Berros**GÈNERE:** Documental

Podem entendre el moviment, o moviments, per la defensa dels drets de la natura com una resposta a les múltiples agressions que pateix l'entorn. Per això en els darrers anys hi ha hagut algunes experiències a països com l'Equador, Bolívia, Nova Zelanda, etc. que han inclòs els drets de la natura en les seves legislacions.

El documental aplega aquestes experiències, que no són altra cosa que el recull de diferents cosmovisions que, més enllà de l'antropocentrisme, estableixen formes de relació amb la terra basades més en una relació filial i no de propietat: la terra no és una propietat immobiliària, diu una de les veus, la terra pertany a la natura i ningú la posseeix. I aquest reconeixement no és només el reconeixement de la natura, sinó de les comunitats ancestrals.

EL NO A L'OS**DURADA:** 1 h 13 minuts**PAÍS:** Espanya**DIRECCIÓ:** Pepe Camps Farran i Vanesa Freixa Riba**GÈNERE:** Documental

Quina estratègia persegueix la reintroducció de l'os a l'Aran o a l'Alt Pirineu? Es tracta de recuperar una espècie en desaparició o es tracta de generar un recurs turístic? Des d'on s'emeta aquesta decisió? Compta amb les complicitats dels territoris?

La reintroducció de l'os al Pirineu ha estat una estratègia de l'administració per fer front a la possible desaparició d'aquest animal. Tanmateix, aquesta reintroducció s'ha dut a terme sense les persones que habiten els territoris afectats, la qual cosa ha tingut afectacions en activitats tradicional com ara la ramaderia.

El documental recull un debat que va més enllà de l'os: el de la governança del món rural, és a dir, el de la dominació de la ciutat (entesa com aquelles formes de vida, de pensament, d'articulació i formulació de discurs no emeses des del territori) cap al món rural, tot imposant el seu discurs a les formes de vida locals i arrabassant la responsabilitat dels habitants d'aquestes terres amb la idea (i la supèrbia) de saber millor què és el que convé a aquestes terres.

**TOT INCLÒS.
DANYS I
CONSEQÜÈNCIES
DEL TURISME A LES
NOSTRES ILLES****DURADA:** 1 h 5 min**PAÍS:** Espanya**DIRECCIÓ:** Pedro de Echave**GÈNERE:** Documental

Un retrat de la indústria del turisme a les Illes Balears, amb totes les seves afectacions. A través de les entrevistes a diferents persones vinculades al món acadèmic, de l'ecologisme o del sector turístic, el documental desmunta el discurs dominant sobre el turisme i es posa en qüestió certes que s'han venut des de que a partir dels anys seixanta es van començar a "vendre" les illes com a destinació de sol i platja.

El projecte "Tot inclòs" no és solament un documental sinó un moviment que denuncia les conseqüències del turisme en el medi ambient, l'explotació laboral i el masclisme als hotels i la seva indústria, les immobiliàries estrangeres que roben el territori, la fora vila que desapareix, els preus astronòmics dels lloguers...

UNA VENTANA AL BOSQUE

Noelia Velasco
Desnivel, 2023

La natura com a espai per reconciliar-se amb la humanitat. Una novel·la que entra suau i que se'n assenta còmodament a l'ànima. Un camí molt més humil que aquelles rutes salvatges de McCandless i menys polititzat, però no per això menys polític que aquell altre d'Abi Andrews, a *Naturaleza es nombre de mujer*.

Un llibre que explora el camí del mig, entre la visió cinètica de la botànica i el sentir espiritual, recordant-nos aquella Robin Wall Kimmerer a *Trenes d'herba dolça*.

Trobar la natura salvatge en el roure, el pit-roig, la guineu o la font del bosc. I des d'aquí iniciar el procés de restauració per emprendre el canvi. Perquè "la restauració d'un ecosistema sovint comença amb un sol individu que activa el moviment, de dins cap enfora, i així succeeix en tot l'organisme, sense importar-ne la mida".

EL ROBO DE LA NATURALEZA

John Bellamy Foster,
Brett Clark
Bellaterra edicions, 2023

Els textos i les teories es construeixen i es doten de nou significat amb cada nova lectura; i cada lectura, cada interpretació que se'n fa és fruit del seu moment històric, del context social, polític, cultural. I llegir Marx en clau ecologista ens parla no tant de Marx, que també, sinó del moment actual i de la necessitat que tenim de prioritzar l'enfocament ecològic en totes les nostres accions.

Aquest llibre n'és exemple. Desplega aquesta relectura a través del concepte de fractura metabòlica i argumenta que, bevent del pensament de Liebig, Marx va identificar la relació del capitalisme amb l'entorn natural com una relació d'usurpació, de robatori constant que portaria a la fractura del metabolisme entre humanitat i natura.

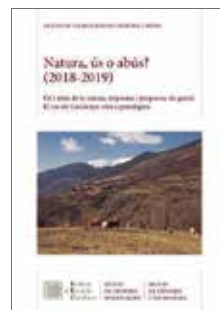

LA VIRTUD EN LA MONTAÑA. VINDICACIÓN DE UN ALPINISMO LENTO

Pablo Batalla Cueto
Trea, 2019

Un llibre contra el thatcherisme alpinista contra els valors de l'individualisme, la competitivitat i el consumisme aplicats a la muntanya. Segons Batalla, aquesta manera de practicar l'alpinisme s'hauria imposat a aquella altra d'acostament a l'entorn de muntanya dels segles passats, molt més tranquil·la, lenta, contemplativa, reflexiva, que abandonava el rellotge i que estaria atenta a tot allò que l'entorn li pogués oferir.

El llibre reivindica aquesta segona mirada, aquesta segona manera d'estar a la natura: carregada de sensibilitat poètica, però també d'anàlisi política i d'inquietud ecològica.

NATURA, ¿ÚS O ABÚS?

Diversos autors
Institut d'Estudis
Catalans, 2021

Una obra coral que fa revisió dels usos i abusos que s'han fet de la natura a Catalunya en els darrers quaranta anys. L'obra parteix d'una primera edició del *Llibre Blanc*, del 1976, on es feia una primera diagnosi de l'estat de conservació de la natura i analitza els usos que es fan de l'entorn pel que fa a la mineria, l'agricultura, la ramaderia, l'explotació forestal, la pesca, el turisme de natura i la producció i consum d'energia. L'obra, que es pot consultar íntegrament en línia al web de l'Institut d'Estudis Catalans, recull les aportacions de diferents professionals i no només el punt de vista dels naturalistes, sinó que adopta un enfocament ambiental i social més ampli.

OPCIONES I LA PUBLICITAT

A OPCIONS, a la nostra publicitat, en diem “Banc de recursos”, perquè només publiquem informació d’empreses i institucions que faciliten pràctiques de consum conscient. Tampoc no publiquem continguts promocionats per empreses.

A les pàgines següents, hi mostrem productes i serveis que, per ells mateixos o pel tipus d’entitat que els ofereix, responen als criteris socioambientals d’OPCIONES.

Agraïm a totes les empreses i entitats que apareixen en aquesta secció que apostin per anunciar-se a OPCIONS sense pretendre incidir en els nostres continguts.

DEFENSEM TOTS ELS TEUS DRETS

Descobreix els nostres abonaments

- Una única quota
- Consultes gratuïtes durant tot l'any
- Avantatges en el teu assessorament

Més informació:
www.cronda.coop/abonaments
O contracta'l amb descompte des de lazona.coop

 Col·lectiu Ronda
Persones · Drets · Justícia

COL·LECTIU RONDA
Cooperativa d'advocats i advocades

L'orgànica va al cubell del porta a porta o al contenidor marró.

**RECI
CLAR!**

És massa evident per no fer-ho.

residuonvas.cat

Generalitat
de Catalunya

APPEC

Editorial de revistes i mitjans digitals

mangrana

CULTURA CONTEMPORÀNIA

REVISTA D'ART I PENSAMENT

MANGRANA

Cultura contemporània col·laborativa

Som un mitjà finançat més
del 80% per fons propis

Fa més de 18 anys que fem
periodisme d'investigació

Directa

Ajuda'ns a continuar-ho fent,
subscriu-t'hi

LA DIRECTA

Periodisme per la transformació social

Amb vosaltres,

40 ANYS
COOPERANT
PER
TRANSFORMAR

www.arc.coop

ARÇ COOPERATIVA
Assegurances ètiques

SI ELS PICA, QUE ES RASQUIN

CRÍTIC

Suma't al periodisme
contra el poder,
subscriu-te a Crític
www.elcritic.cat

CRÍTIC
Periodisme d'investigació

OPCIONs necessita persones com tu
per a continuar generant contingut
i impulsar el consum conscient!

opcions.org/subscripcio-opcions/

25€

Subscriu-te a Opcions!

Inclou 3 quaderns que t'enviem a casa: el darrer quadern que hem publicat i els dos de l'any en curs.

OPCIONS
Consum conscient

UN LLIBRE FRUIT DE LA PRIMERA EDICIÓ
DE L'ESCOLA DE TRANSICIONS.
UN LLIBRE CLAU,
LLAVOR DEL **FUTUR**
QUE VOLEM.

ESCOLA DE
TRANSICIONS

pol·len
EDICIONS

www.pol-len.cat

POL·LEN

Ecoedició i pensament crític

**Comprar per Internet
amb **valors**
és possible!**

Un projecte d'**OPCION**S

LA ZONA
Plataforma de consum conscient

GRUP ECOS, COOPERATIVES PER A LA TRANSFORMACIÓ SOCIAL

12 ANYS D'INTERCOOPERACIÓ I MERCAT SOCIAL

eco^s
GRUP
COOPERATIU

GRUP ECOS
Grup cooperatiu

**Ara mateix, el teu anunci el
podrien estar veient més de
3.000 persones.**

**Anuncia't als Quaderns
d'Opcions!**

publicitat@opcions.coop

